

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Trávení volného času žáků základní školy žijících ve městě a na vesnici

Vypracovala: Eva Beníčková

Vedoucí práce: PhDr. Miroslav Procházka, Ph.D.

České Budějovice 2021

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Jindřichově Hradci, dne 20. dubna 2021

Eva Beníčková

Poděkování

Především děkuji vedoucímu mé bakalářské práce PhDr. Miroslavu Procházkovi, Ph.D. za odborné rady a jeho trpělivost a vstřícnost při konzultacích. Dále bych ráda poděkovala ředitelům a učitelům, kteří velmi ochotně pomohli s realizací dotazníkového šetření. Na závěr bych chtěla poděkovat svojí rodině a přátelům, kteří mi byli během studia velkou oporou.

Abstrakt

Bakalářská práce se věnuje volnému času žáků druhého stupně základní školy a poukazuje na rozdíly v trávení volného času dětí žijících ve městě a na vesnici. V teoretické části jsou definovány pojmy volný čas, formy volnočasových aktivit a zařízení a prostory pro volnočasové aktivity. Dále definuje pojem prostředí a charakterizuje prostředí města a vesnice. Přibližuje téma digitálních médií a vlivu médií obecně a vysvětluje charakteristické vývojové změny žáka staršího školního věku. Praktická část je zaměřena na výzkumné šetření, které je založeno na teoretických předpokladech a prostřednictvím dotazníkového šetření jsou tyto předpoklady potvrzeny či vyvráceny. Výzkumného šetření se účastnili žáci dvou základních škol v Jindřichově Hradci, z nichž jednu navštěvují převážně děti ze spádových obcí Jindřichova Hradce a druhou děti z města.

Klíčová slova: volný čas, volnočasové aktivity, žák, prostředí, město, vesnice, digitální média

Abstract

This thesis deals with lower secondary school children and their leisure time. The main goal is to describe how they spend their free time and to identify differences between children living in towns and children living in villages. The theoretical part clarifies the concept of leisure time, ways of spending the time, and leisure time associations and organizations. It also defines the environment and investigates the country and town environment. Digital media and the influence of media in general is characterized and typical developmental changes of lower secondary students are explained. The practical part of the work focuses on the quantitative research based on theoretical presumptions which were validated or disproved via a questionnaire of its own design. The research was carried out at two elementary schools in Jindřichův Hradec, one attended mainly by town children, the other attended by children living in surrounding municipalities.

Key words: leisure time, leisure time activities, schoolchild, environment, town, village, digital media

Obsah

Úvod.....	8
I. Teoretická část	10
1 Volný čas	10
1.1 Volný čas dětí	12
2 Formy volnočasových aktivit.....	15
2.1 Aktivní trávení volného času	15
2.2 Pasivní trávení volného času.....	16
3 Zařízení a prostory pro volnočasové aktivity	17
4 Prostředí.....	23
4.1 Lokální prostředí.....	24
4.2 Městské prostředí.....	25
4.3 Venkovské prostředí	27
5 Digitální media	30
5.1 Vliv médií	32
6 Vývojová charakteristika žáka 2. stupně základní školy	34
II. Praktická část	37
7 Výzkumné šetření	37
7.1 Cíl výzkumného šetření	37
7.2 Metody výzkumného šetření.....	38
7.3 Popis výzkumného vzorku.....	38
7.4 Vyhodnocení výzkumného šetření.....	39
7.5 Výsledky výzkumného šetření a jeho interpretace	40
7.5.1 Počty zájmových kroužků.....	40
7.5.2 Venkovní aktivity s kamarády	41

7.5.3	Hraní počítačových her	45
7.5.4	Čas strávený na internetu a sociálních sítích	47
7.5.5	Zapojování do domácích prací.....	48
7.5.6	Povědomí rodičů kde a s kým tráví jejich děti volný čas	50
7.5.7	Hodnocení místa bydliště.....	52
8	Diskuze	54
	Závěr	57
	Seznam použitých zdrojů.....	60
	Přílohy.....	63

Úvod

Volný čas je v poslední době hodně diskutované téma. Lidé si čím dál více začínají uvědomovat jeho hodnotu a důležitost. Narůstá zájem o jeho smysluplné využívání a díky tomu se rozšiřuje nabídka možností, jak tento čas trávit. Zejména u dětí a mládeže nám dochází, jak velký vliv má způsob trávení volného času na osobnostní rozvoj a utváření si hodnotového systému. V současné době, kdy jsou děti a mladí lidé vystaveni tlaku médií a digitalizace, je důležité, dokázat je citlivě vést a podporovat na cestě za plnohodnotným naplněním jejich volného času. Může snad i místo bydliště nějak ovlivnit způsob trávení volného času dětí a mládeže? Právě této otázce se věnuje tato bakalářská práce.

Moje dětství jsem strávila na městském sídlišti. V období mého dospívání jsme se však s rodinou přestěhovali na vesnici. Dojmy a zážitky, které si odnáším z obou lokalit, mě přivedly k myšlence zaměřit svoji závěrečnou práci na rozdíly v trávení volného času dětí žijících ve městě a na vesnici. Z mých zkušeností mají děti na venkově blíže k přírodě, často jsou rodiči vedeny k manuální práci a péči o drobná hospodářská zvířata, tudíž mají z mého pohledu větší předpoklady pro aktivní trávení volného času. Ovšem doba se mění, technologie se stávají součástí našich životů a zásadně proměňují svět, na který jsme my, a generace před námi, byli zvyklí. Tyto změny mohou stírat rozdíly, které kdysi mezi životem na venkově a ve městě bývaly. Prostřednictvím této práce se pokusím zjistit, zda tomu tak skutečně je.

Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. V teoretické části jsou definovány pojmy volný čas, volný čas dětí a mládeže a blíže specifikovány formy volnočasových aktivit. Dále jsou uvedeny zařízení a prostory, kde mohou děti trávit volný čas. Následující kapitoly se věnují pojmu prostředí a charakteristikám města a venkova. V neposlední řadě je pozornost věnována digitálním médiím a vlivu médií obecně. Na závěr teoretické části jsou přiblížena vývojová specifika žáka druhého stupně základní školy.

Praktická část je zaměřena na výzkumné šetření. Jsou zde představeny předpoklady výzkumu, které vycházejí z teoretické části práce a popsán výzkumný vzorek. Výzkumné šetření probíhalo formou dotazníků na dvou základních školách v Jindřichově Hradci, z nichž jednu navštěvují převážně žáci z okolních obcí a druhou

žáci z města. Získaná data jsou zpracována a v závěru práce vyhodnocena. Výsledky šetření jsou porovnány s navrženými předpoklady.

Cílem bakalářské práce je nahlédnout na téma trávení volného času žáků druhého stupně základní školy a zaměřit se na rozdíly v pohledu dětí žijících ve městě a na vesnici. Na základě odlišností v odpovědích obou skupin dětí posoudit, zda má místo bydliště vliv na způsob trávení volného času a potvrdit či vyvrátit teoretické předpoklady. Zacíleno bude zejména na oblast zájmových kroužků, aktivních a pasivních neorganizovaných činností, digitálních médií a povědomí rodičů o způsobu trávení volného času jejich dětí. Tato práce může přispět k porozumění životnímu stylu současných žáků základních škol s ohledem na jejich místo bydliště.

I. Teoretická část

1 Volný čas

Pohled na volný čas se v průběhu dějin měnil. Zásadním vývojem prošel v období 20. století, kdy pojem volný čas začal nabývat jiného rozměru. Jak se společnost vyvíjela, měnil se i postoj k volnému času. Postupem doby tak výrazně narostl jeho význam a vliv a změnily se způsoby jeho realizace.¹

Definice volného času je řada. Mnoho autorů se fenoménem volného času zabývá a každý na něj pohlíží z trochu jiného úhlu pohledu. V základních bodech se ale většina autorů shoduje. Těmito klíčovými slovy jsou svobodná volba, radost, potěšení, odpočinek a osobnostní rozvoj.

Volný čas je tedy doba, kdy si člověk svobodně volí činnosti, kterým se chce dobrovolně věnovat. Zvolené aktivity jsou příjemné a činí potěšení a radost. Ve volném čase má člověk možnost k rekreaci, odpočinku a obnově sil. V neposlední řadě pak získává prostor pro sebevzdělávání a osobnostní rozvoj.²

Hájek k pojmu volný čas uvádí: „*Oblast volného času se vyznačuje možností dobrovolné volby činností. Aktivity ve volném čase jsou pro člověka přitažlivé, poskytují příjemné zážitky, možnost odpočinku, relaxace, kompenzace pracovních povinností*“.³

Pro srovnání lze uvést definici od Slepíčkové, která volný čas popisuje jako: „*dobu, časový prostor, v němž jedinec nemá žádné povinnosti vůči sobě ani druhým lidem a v němž se pouze na základě svého vlastního svobodného rozhodnutí věnuje vybraným činnostem. Tyto činnosti ho baví, přinášejí mu radost a uspokojení, nikdy obavy či pocity úzkosti*“.⁴

¹ Srov. HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova, 2003, s. 3.

² Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014, s. 11.

³ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova, 2003, s. 19.

⁴ SLEPIČKOVÁ, I. *Sport a volný čas*. Praha: Karolinum, 2000, s. 12.

Oba autoři se ve svých definicích shodují v tom, že ve volném čase je člověk oprostěný od všech povinností a sám si vybírá, jak tento čas využije. Volí takové aktivity, které má rád a naplňují ho příjemnými pocity. Může tak na chvíli zapomenout na tíhu závazků, které každodenní život obnáší.

Pro doplnění uvádím ještě větu o volném čase od Němce, který kromě již zmíněné dobrovolnosti a pocitu radosti zmiňuje také rozvoj tvůrčích schopností: „*Je to čas, v němž člověk svobodně volí a dělá takové činnosti, které mu přinášejí radost, potěšení, zábavu a odpočinek, které obnovují a rozvíjejí jeho tělesné a duševní schopnosti, popř. i tvůrčí schopnosti.*“⁵

Pro lepší pochopení pojmu volný čas je důležité vymezit jeho opak a tím je tzv. sféra povinností, kterou Pávková vysvětluje takto: „*Jedná se zejména o povinnosti v zaměstnání a v souvislosti s ním, u dětí školního věku vyučování a veškeré povinnosti, které z něho vyplývají. Do sféry povinností patří také péče o rodinu, o domácnost, zajišťování a uspokojování základních biologických potřeb a veškeré ztrátové časy, které s tím souvisejí.*“⁶

Hofbauer⁷ rozšiřuje terminologii ještě o něco více. Sféru povinností rozděluje na čas pracovní a tzv. čas vázaný, kam řadí výše zmíněné biofyziologické potřeby člověka, povinnosti spojené s provozem domácnosti a chodem rodiny. Vedle pojmu volný čas pak přichází s termínem čas polovolný, který zahrnuje činnosti nacházející se na rozhraní času povinného a času vázaného. Jedná se o aktivity, které člověka baví a zároveň přinášejí praktický užitek. Jako příklad lze uvést kutilství nebo práci na zahrádce.

Volný čas lze tedy podle uvedených definic shrnout jako časový prostor, který jedinci zůstává po splnění nutných každodenních obstarávek a úkolů. To, čím jsme denně svazováni a obtěžkáni, autoři popisují jako sféru povinností, čas pracovní, čas vázaný. Tuto tíhu závazků si člověk může kompenzovat ve svém volném čase, kdy podle svých vlastních pocitů si sám a dobrovolně vybírá činnosti a aktivity, kterým se chce věnovat. Tato dimenze volného času je prostor, kdy je člověk sám sebou a má

⁵ NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002, s. 17.

⁶ PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014, s. 12.

⁷ Srov. HOFBAUER, B. Východiska, souvislosti, perspektivy. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 10–11.

možnost sebepoznání a seberealizace. Činí to, co ho přitahuje, láká a přináší sebenaplnění.

1.1 Volný čas dětí

Dětství je výjimečná etapa života, ve které si jedinec teprve vytváří svůj žebříček hodnot. Díky své volnosti, kdy ještě není pevně vázán sociální rolí, je schopen věnovat pozornost velkému množství aktivit. Pro dětství a mládí je typická rozmanitost zájmových činností. Postupem času se jedinec zaměřuje na určitou oblast a svůj zájem prohlubuje. Tyto fáze, kdy si mladý člověk utváří určitý životní styl a postoj k trávení volného času, jsou zásadní pro jeho celoživotní orientaci.⁸

Rozdíly ve volném čase dětí a dospělých lze nalézt v jeho množství, ve skladbě činností provozovaných ve volném čase a rozsahu jeho záměrného ovlivňování. Děti mají z pravidla volného času více než dospělí, chybí jim ale dostatek zkušeností na to, aby byly schopny se samy rozhodnout, jak svůj volný čas správně a smysluplně vyplní. Je proto vhodné děti nenásilně směřovat a jejich volný čas tzv. pedagogicky ovlivňovat. Vliv na trávení volného času dětí mají především jejich rodiče, vychovatelé a učitelé. Ještě více jsou ale ovlivňovány svými vrstevníky.⁹

Jak zmiňuje Hofbauer¹⁰, prvotním činitelem ovlivňujícím volný čas dětí je rodina. Je to primární sociální skupina a pro dítě je prvotním prostředím, ve kterém se nachází. Proto má nezaměnitelnou příležitost k formování osobnosti a k vedení dítěte správným směrem při trávení volného času. To, jak dítě zapojí do volnočasových aktivit, se odvíjí od výchovných zkušeností rodičů, od jejich postojů a také hmotného zajištění rodiny. Rodina by měla být iniciátorem a motivačním prvkem pro realizaci společných volnočasových činností. Tím dítěti otevírá dveře do světa zážitků a plnohodnotného volnočasového života v dospělosti.

Dále je pro volný čas dětí specifické působení školy. V případě volného času se jedná o aktivity mimotřídní, tedy činnosti, které škola organizuje nad rámec vyučování, např. besídky, školní výlety, sportovní soutěže. Tyto aktivity mimo vyučování mají

⁸ Srov. SAK, P.; SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda servis, 2004, s. 59.

⁹ Srov. HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova, 2003, s. 20

¹⁰ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 56–57

výchovný charakter a pedagogicky působí na volný čas dětí a mládeže. Pomocí mimotřídních aktivit jsou děti vedeny k vhodnému trávení volného času. Mají možnost si vyzkoušet různé způsoby, jak svůj volný čas vyplnit a díky těmto příležitostem formují svoje zájmy, které mohou ve volném čase mimo školu dále rozvíjet.¹¹

Způsob trávení volného času dětí a mládeže ovlivňují také vrstevnické skupiny. Ty se vytvářejí nejčastěji v místě bydliště. Zpravidla jsou to jedinci, kteří jsou si věkově blízcí, nebo mají podobné zájmy. Častěji se sdružují mladí lidé stejného pohlaví z podobné sociální vrstvy. Tyto skupiny vznikají na základě potřeby mezilidského kontaktu a potřeby někam patřit. Více je mohou vyhledávat jedinci, kteří trpí nedostatkem pozornosti a citu v rodině. Vrstevnická skupina je tak kompenzací jejich sociálních a citových deprivací. Vztahy ve vrstevnické skupině napomáhají ke správné socializaci a komunikaci. Zdravé a pozitivně smýšlející vrstevnické skupiny společně tráví volný čas, který vyplňují zábavou, sportem, hrami a společně prozkoumávají svoje okolí a vytvářejí si tak společné zážitky a vzpomínky. Vrstevnické skupiny jsou bezesporu výraznou součástí života dětí a mladých lidí a nedá se jim upřít jejich výchovný potenciál.¹²

Pokud dětem chybí podněty k činnosti, nebo nemají žádné zájmy, často se u nich může objevit pocit nudy.

Fenomén nudy popisuje Hájek¹³ jako problém s naplněním volného času. Nudu lze zahnat různými způsoby, v tom lepším případě různými zájmovými činnostmi. Jsou zde ale také společensky nežádoucí způsoby překonávání nudy jako je alkohol, drogy, nebo pasivní sledování televize. Pokud má ale člověk k dispozici dostatek různorodých činností, nedostane se do stavu, kdy by mohl pociťovat nudu. Proto je zejména u dětí žádoucí jejich volný čas pedagogicky ovlivňovat a podporovat je v aktivním způsobu trávení volného času.

Děti jsou teprve na začátku života, a proto jim chybí zkušenosti a přehled, jaký mají dospělí. Jsou ve fázi utváření vlastního světa, poznávání a určování si priorit.

¹¹ Srov. NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002, s. 20–21.

¹² Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 99.

¹³ Srov. HÁJEK, B.; HOFBAUER B.; PÁVKOVÁ J. *Pedagogika volného času*. 2. přeprac. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2010, s. 8.

Volný čas je důležitou součástí lidského života a proto je nutné k němu přistupovat zodpovědně a naplňovat ho tak, aby byl využit smysluplně a mohl působit preventivně před nežádoucími sociálně patologickými jevy.

2 Formy volnočasových aktivit

V materiálu *Volný čas a prevence u dětí a mládeže* vydaném v roce 2002 rozděluje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy formy aktivit volného času do dvou skupin – aktivní trávení volného času a pasivní trávení volného času.

2.1 Aktivní trávení volného času

Do skupiny aktivního využívání volného času a aktivního odpočinku řadí MŠMT tyto formy činností:

„• *fyzická aktivita realizovaná organizovanou tělovýchovou a sportovní činností a neorganizovanou tělovýchovou a sportem*

• *zájmová činnost s účastí na práci ve výtvarných, přírodovědeckých, technických, hudebních kroužcích apod.*

• *pohyb na čerstvém vzduchu spojený s fyzickou aktivitou (s turistikou, prací na zahradě apod.)*

• *společenská činnost prováděná v co nejvyšší míře venku a při pohybové aktivitě*

• *zábava kompenzující duševní napětí a přispívající k rozvoji osobnosti.*“¹⁴

Stejně jako MŠMT píše Pávková a kol.¹⁵ o aktivním trávení volného času jako důležité součásti zdravého životního stylu. Životní styl člověka se odvíjí od jeho individuálního hodnotového systému, který se utváří v závislosti na životních podmínkách a samotné aktivitě jedince. Při utváření vztahu k aktivním formám využívání volného času hraje svoji roli především rodina, kdy životní styl rodičů je kopírován jejich dětmi.

Aktivní odpočinek jako součást zdravého životního stylu může sloužit jako nástroj prevence před sociálně patologickými jevy. Nejen přístup rodiny, ale i působení

¹⁴ MŠMT. *Volný čas a prevence dětí a mládeže*. 1. vyd. [online] Praha: Čihák, 2002 [cit. 2021-02-07]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/7327_1_1/, s. 6–7.

¹⁵ Srov. PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. Volný čas. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 28–30.

školy a jiných subjektů zajišťujících volnočasové aktivity, mohou dětem napomoci osvojit si potřebu aktivního trávení volného času.¹⁶

2.2 Pasivní trávení volného času

Do této skupiny patří aktivity spojené s médii, návštěvy restaurací či nicnedělání. Tyto formy činností jsou často spojovány s rizikem sociálně patologických jevů. Právě neaktivní náplň volného času je vedle vlivů rodiny, osobnostních vlivů, vlivů subkultury a společenských vlivů jednou z příčin rizikového chování u dětí a mládeže. Mezi jedince se zvýšeným rizikem výskytu společensky nežádoucích jevů se podle MŠMT řadí:

„• *chroničtí sledovači televize, filmů a počítačových her*

• *mládež bloudící po ulicích a restauračních zařízeních a ubíjející nudu*

• *mládež vyhledávající dramatické a dobrodružné aktivity zástupným způsobem; pomocí násilí, kriminality, drog, alkoholu apod.*¹⁷

Podle Hofbauera¹⁸ je u některých mladých lidí důvodem nudy a nicnedělání ta skutečnost, že se neumějí v současné široké nabídce volnočasových aktivit orientovat. Přestože existující nabídka možností k aktivnímu trávení volného času je různorodá a relativně lehce přístupná, existují jedinci, kteří na tyto možnosti nejsou schopni kladně reagovat. Příčinou může být nedostatečná informovanost a tudíž nízká motivace k vytvoření zájmu o aktivní činnosti.

MŠMT ve svém článku zase píše o negativním vlivu medializace současné generace dětí a mládeže, kdy média přinášejí jedinci zábavu a uspokojení bez vynaložení většího úsilí, či fyzické aktivity. Část mládeže tak upřednostňuje pasivní formy trávení volného času, protože sport a jiné aktivní formy jsou pro ně až příliš náročné.¹⁹

¹⁶ Srov. MŠMT. *Volný čas a prevence dětí a mládeže*. 1. vyd. [online] Praha: Čihák, 2002 [cit. 2021–02–07]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/7327_1_1/, s. 7.

¹⁷ MŠMT. *Volný čas a prevence dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha: Čihák, 2002, 2002 [cit. 2021–02–07]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/7327_1_1/, s. 11 – 12.

¹⁸ Srov. HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 44.

¹⁹ Srov. MŠMT. *Volný čas a prevence dětí a mládeže*. 1. vyd. [online] Praha: Čihák, 2002 [cit. 2021–02–07]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/7327_1_1/, s. 12.

3 Zařízení a prostory pro volnočasové aktivity

Prostředí a zařízení, kde děti tráví svůj volný čas je mnoho. Mezi ty základní patří domov a rodinné prostředí, veřejná prostranství, školská zařízení, zařízení pro výchovu mimo vyučování a zájmové vzdělávání. Každé z těchto prostředí je něčím specifické a nese s sebou určité výhody a nevýhody. Ty mohou spočívat v míře organizovanosti, či spontaneity. Pro některé je význačné odborné nebo pedagogické vedení a s tím související dozor a zajištění bezpečnosti. Na straně druhé jsou zde místa s větší mírou soukromí, rozmanitosti prostředí a možnosti spontánních činností. V některém prostředí jsou děti v kontaktu s vrstevníky, jiné prostředí může tento kontakt postrádat. V různém prostředí se děti mohou také setkat s pozitivními, či negativními vzory.²⁰

Zařízení volného času dětí a mládeže lze také dělit podle jeho fungování během roku na celoročně působící zařízení, zařízení sezónního provozu a zařízení mobilní nebo s přechodným fungováním. Mezi zařízení s celoročním provozem se řadí například hřiště a kluby. Do zařízení sezónního provozu patří letní tábory a jiné zařízení, které funguje během školních prázdnin, venkovní bazény a koupaliště, přírodní kluziště, lyžařské sjezdovky apod. Příkladem mobilního nebo přechodného zařízení pro volný čas dětí jsou pojízdné herny, které se přesouvají na místa s větší koncentrací dětí a mládeže. Patří mezi ně ale také náměstí, ulice nebo parky a jiné lokality, které vyhledávají terénní sociální pracovníci pro činnost streetworku.²¹

Školní kluby

Školní klub je školské zařízení určeno pro žáky 2. stupně základní školy a žákům víceletých gymnázií, jejichž ročníky odpovídají maximálně devátému ročníku základní školy. V některých případech mohou přijmout žáka i z 1. stupně základní školy. Žáci přihlášení do školního klubu se zde mohou účastnit organizovaných činností v podobě zájmových aktivit a kroužků, ale i neorganizovaných spontánních činností. Docházka do školního klubu je dobrovolná a je možné ho navštěvovat pravidelně, nebo se účastnit

²⁰ Srov. PÁVKOVÁ, J. Výchova ve volném čase. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. Pedagogické ovlivňování volného času. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 66–67.

²¹ Srov. HOFBAUER, B. Aktivity, prostory a zařízení volného času dětí a mládeže v mezinárodním kontextu. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 152.

jen vybraných kroužků. V případech, kdy v obcích chybí středisko volného času dětí a mládeže, může jeho funkci zastávat právě školní klub.²²

Střediska volného času

Jedná se o zařízení pro zájmové vzdělávání. Jeho služby mohou využívat jak děti a mládež, tak dospělí. Střediska volného času se dělí na domy dětí a mládeže (DDM) a stanice zájmových činností. Rozdíl mezi nimi je v množství nabízených zájmových činností. Domy dětí a mládeže poskytují široké spektrum zájmových činností, oproti tomu stanice zájmových činností se soustřeďuje na jednu oblast zájmového vzdělávání. (např. stanice turistů, techniků, mladých přírodovědců). Mezi hlavní formy činnosti středisek volného času patří pravidelná zájmová činnost, jako je kroužek, soubor, kurz, nebo klub. Dále zde probíhají příležitostné aktivity zájmového či rekreačního zaměření, které se z pravidla cyklicky opakují. Jsou to například soutěže, besídky, výlety, oslavy svátků a významných dnů. Mezi další aktivity středisek patří táborová činnost, která probíhá především o letních a zimních prázdninách a je realizována na místech mimo budovu střediska volného času. Zaměření táborů může být všeobecné, může se soustředit na určitou zájmovou oblast, nebo může sloužit jako zakončení celoroční činnosti v zájmovém útvaru. Mezi činnosti středisek volného času patří také práce s jedinci se specifickými vzdělávacími potřebami, talentovanými dětmi a mládeží a handicapovanými jedinci. V neposlední řadě střediska nabízejí také možnost spontánních aktivit formou volných klubů, které poskytují příležitosti k zajímavým aktivitám, ale nejsou vázány pravidelnou docházkou a organizovanou činností. Střediska volného času věnují pozornost také osvětové činnosti v podobě přednášek a seminářů pro děti, žáky, studenty, rodiče i pedagogy, kde zprostředkovávají informace a podílejí se na prevenci sociálně patologických jevů.²³

²² Srov. HÁJEK, B. Školská zařízení pro zájmové vzdělávání, výchovná a ubytovací zařízení a další subjekty pracující s dětmi a mládeží. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 147.

²³ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014, s. 39–40.

Základní umělecké a jazykové školy

Tyto druhy nepovinných škol navštěvují děti i dospělí, kteří v určité oblasti vynikají, nebo se o konkrétní činnost aktivně zajímají. Jejich fungování je podobně jako u běžných škol založeno na pravidelné docházce, plnění stanovených výukových plánů a úkolů. Hodnocení výkonů a výsledků je obvykle prostřednictvím známek. Základní umělecké školy nabízejí obor hudební, výtvarný, taneční a literárně-dramatický. Výuka probíhá individuálně, nebo ve skupině. Jsou vhodnou přípravou pro studium na středních a vysokých školách, které jsou umělecky zaměřené. Jazykové školy se specializují na výuku cizích jazyků.²⁴

Školská výchovná a ubytovací zařízení

Mezi školská výchovná a ubytovací zařízení se řadí domovy mládeže, internáty a školy v přírodě. Tato zařízení zabezpečují žákům a studentům ubytování, stravování, výchovné působení a poskytují možnost vzdělávání a prostor pro sportovní a jiné zájmové činnosti v době mimo vyučování. Domovy mládeže jsou určeny žákům středních škol a studentům vyšších odborných škol. Mohou být součástí jedné školy, nebo působit samostatně pro více škol. Internáty plní podobnou funkci jako domovy mládeže s tím rozdílem, že jsou určeny dětem a žákům se zdravotním postižením.²⁵

Výchovná zařízení pro ústavní výchovu

Mezi tato zařízení patří diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. Diagnostické ústavy jsou určeny dětem, kterým byla nařízena ústavní výchova nebo předběžné opatření, a to v případech, že jejich výchova či vývoj byly vážně ohroženy nebo narušeny. Umisťují se zde také děti, kterým byla uložena ochranná výchova, kvůli závažným poruchám chování a protiprávnímu jednání. Dětské

²⁴ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014, s. 34.

²⁵ Srov. HÁJEK, B. Školská zařízení pro zájmové vzdělávání, výchovná a ubytovací zařízení a další subjekty pracující s dětmi a mládeží. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 147–148.

domovy zajišťují péči dětem, o které se jejich rodina nedokáže nebo nechce postarat. Často jsou to děti z dysfunkčních a afunkčních rodin.²⁶

Občanská sdružení a sdružení dětí a mládeže

Tato sdružení se řadí do nestátních neziskových organizací. Podle obsahu je lze dělit na sdružení všestranného obsahu, občanská sdružení zájmového charakteru, organizace a sdružení veřejně prospěšná. Mezi nejznámější sdružení všestranného obsahu je skautská organizace Junák, která se zaměřuje na pobyt v přírodě a turistiku, vede své členy k morálce a sebekázni, učí praktickým dovednostem a podporuje fyzickou zdatnost. Druhým největším sdružením dětí a mládeže v České republice je Pionýr, který mimo jiné organizuje tradiční pionýrské tábory. Občanská sdružení zájmového charakteru se nejčastěji zaměřují na zájmy sportovní a tělovýchovné, jako je například Sokol, který má v tomto směru dlouhou tradici. Jeho hlavní náplní je tělovýchovná, osvětová a vzdělávací činnost. Další oblastí zájmových občanských sdružení je ochrana přírody a ekologické aktivity, na které se mimo jiné zaměřuje sdružení Duha. Do kategorie občanských sdružení zájmového charakteru lze řadit také zájmové svazy. Příkladem jsou svazy rybářů, včelařů, zahrádkářů apod. Mezi sdružení veřejně prospěšná patří Červený kříž nebo Svaz dobrovolných hasičů. Občanská sdružení mohou být také politická, církevní a náboženská.²⁷

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Cílem těchto zařízení je pomáhat dětem, které se nacházejí v tíživé životní situaci, jsou ohroženi sociálně nežádoucími jevy nebo se jejich životní styl vymyká normám a hodnotám většinové společnosti. Služba těchto zařízení je bezplatná a účast na aktivitách zcela dobrovolná. Zařízení poskytuje dětem a mládeži sociální služby a zajišťuje prostory a vybavení k trávení jejich volného času. Zpravidla jsou to činnosti

²⁶ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014, s. 50–51.

²⁷ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014, s. 55–56.

založeny na principu spontánních aktivit a zařízení nabízí podporu a vedení při jejich realizaci.²⁸

Další nabídku volnočasových aktivit pro děti a mládež nabízejí subjekty, které pracují na komerčním základě a jsou zřizovány jako živnosti.²⁹

Hřiště a další prostory pro volný čas

Významnou roli v trávení volného času dětí hrají jednoduché herní prostory. Těmi jsou například herní koutky v bytě, ale i herní prostory v komerčních či kulturních institucích (supermarkety, hotely, zoologické zahrady apod.), školní dvory, volné zelené plochy a areály v městských parcích vyhrazené pro organizované i neorganizované volnočasové aktivity.³⁰

Nejrozšířenější jsou dětská hřiště s houpačkou, pískovištěm, skluzavkou, kolotočem a různými konstrukcemi určenými k prolézání. Hřiště tohoto typu jsou určena především mladším dětem. Dětem předškolního věku slouží jako místo k setkání s vrstevníky a prostor k navazování jednoduchých sociálních vztahů. Další skupinou jsou hřiště, která svým typem odpovídají dětem staršího školního věku a dospělým. Jsou to například hřiště pro míčové hry případně pro lehkootletické disciplíny. Pro potřeby dětí středního školního věku však odpovídající typ hřišť poněkud chybí. Děti v tomto věku vyhledávají spontánní aktivity, zábavu a dobrodružství. Často tráví volný čas ve vrstevnických skupinách, které se utváří na základě společných zájmů a sympatií. V tomto období převládá potřeba fyzické aktivity a pohybu spojená s touhou po zážitcích. Ideální variantou jsou hřiště, které imitují různé druhy přírodního terénu a nabízejí možnost k akčním hrám a zábavě. Hřiště tohoto typu jsou běžná spíše v zahraničí, ale pomalu se objevují i u nás.³¹

²⁸ Srov. HÁJEK, B. Školská zařízení pro zájmové vzdělávání, výchovná a ubytovací zařízení a další subjekty pracující s dětmi a mládeží. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 150–151.

²⁹ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014, s. 59.

³⁰ Srov. HOFBAUER, B. Aktivity, prostory a zařízení volného času dětí a mládeže v mezinárodním kontextu. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 158.

³¹ Srov. PÁVKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ, A., HRDLÍČKOVÁ, V. Výchova mimo vyučování. In PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 69.

Významnou roli v trávení volného času mládeže hrají venkovní prostory, jako jsou ulice, náměstí, parky a městské části. Ty se často stávají základnami pro různé informální skupiny mládeže a slouží jako místo k setkávání. Bez výchovného působení se tato místa mohou stávat prostředím pro vznik společensky nežádoucích jevů. V posledních letech se i tato místa stávají centrem volnočasových aktivit v podobě příležitostných amatérských sportů, kterých se veřejnost může aktivně účastnit, nebo být pasivní součástí, jako divák. Také historické části, zahrady nebo parky se revitalizují a stávají se atraktivními místy pro pořádání kulturních akcí, jako jsou hudební festivaly, dočasné výstavy, divadelní představení, gastronomické festivaly apod. Velké oblibě se těší také inovace objektů, které původně sloužily pro jiné účely (např. výrobní haly, sklady). Jejich prostory jsou nově využity pro funkci volnočasovou a jsou přetvářeny na rodinné parky, hrací centra či areály pro sportovní a kulturní účely.³²

Prostor a zařízení pro volný čas dětí je mnoho a vládne mezi nimi velká variabilita. Děti svůj volný čas mohou trávit na venkovních prostranstvích, nebo ve vnitřních prostorách, organizovaně, či neorganizovaně. Každý prostor či zařízení nabízí jiný obsah činností a strukturu organizace. Některé jsou zpoplatněné a rodiče musí děti v jejich zájmech finančně podpořit, jiné jsou bezplatné a děti mohou prostory a služby využívat zdarma. Současná doba je nakloněna smysluplnému trávení volného času a dává příležitosti a možnosti k jeho aktivnímu naplnění.

³² Srov. HOFBAUER, B. Východiska, souvislosti, perspektivy. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 10–11.

4 Prostředí

Prostředí hraje zásadní úlohu v mojí bakalářské práci. Je to prostor, do kterého se jedinec rodí, ve kterém žije a který ovlivňuje jeho způsob života a trávení volného času. Je to svět, ve kterém se pohybuje, který mu poskytuje prostředky a podněty k jeho existenci, fungování, a rozvoji osobnosti.

Kraus³³ ve své knize definuje prostředí jako prostor, který vytváří podmínky pro život – tedy životní prostředí. Tento prostor poskytuje organismu nezbytnosti nutné k životu. Jedná se především o přírodní faktory, jako jsou půda, voda, vzduch, fauna a flóra. Člověk, jako sociální bytost, potřebuje ke svému správnému vývoji navíc působení společenské a kulturní. Sociální vztahy, materiální a duchovní hodnoty jsou tedy typické pro prostředí člověka a jsou důležité pro jeho osobnostní rozvoj.

S prostředím je člověk ve vzájemném působení. Prostředí ovlivňuje člověka svými podněty, ten na tyto podněty reaguje a aktivně dokáže prostředí kolem sebe měnit. Na druhé straně toto vědomě přetvářené prostředí zpětně působí na člověka a ovlivňuje jeho způsob života.³⁴

„Člověk je součástí prostředí, v němž žije a které utváří. Respektovat prostředí a rozumně ho měnit je lidskou strategií od vzniku civilizace. Zachovat tuto rovnováhu je také předpokladem toho, aby člověk a jeho prostředí společně nezhynuli.“³⁵

Prostředí lze podle určitých kritérií dělit na několik typů. Mezi ty základní, které na člověka působí a formují jeho osobnost, řadí Čáp³⁶ tyto tři typy:

- mikroprostředí
- mezoprostředí
- makroprostředí

³³ Srov. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014, s. 66–67.

³⁴ Srov. KRAUS, B. Prostředí a jeho vliv na jedince. In KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, s. 99.

³⁵ JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál, 2003, s. 197.

³⁶ Srov. ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Prah: Karolinum, 1993, s. 265–266.

Mikroprostředí je nejužší okruh sociálních skupin, jako jsou rodina, přátelé, spolužáci, vrstevnické skupiny, sportovní oddíl nebo zájmové kroužky. Vliv tohoto prostředí je považován za nejintenzivnější a nejvýznamnější. V případě mezoprostředí se jedná o místo bydliště a jeho okolí, tedy město, obec, region a jeho přírodní, kulturní a ekonomické podmínky. Do mezoprostředí lze zařadit také prostředí blízkých osob (rodičů, sourozenců, přátel), které na jedince nepřímo působí. Příkladem může být profese rodičů nebo jejich přátel. Makroprostředí je soustava vnějších vlivů, které působí na soukromý život člověka. Jedná se o společenské postavení jedince, ekonomické, politické a kulturní pozadí lidského života.

Typologie prostředí je rozmanitá. Další existující členění podle Krause³⁷ se řídí například velikostí prostředí (mikroprostředí, lokální prostředí, regionální prostředí, makroprostředí), ale odvíjí se také od povahy lidské činnosti (pracovní, obytné a rekreační). V neposlední řadě vychází z povahy daného teritoria (venkovské, městské a velkoměstské).

4.1 Lokální prostředí

Lokální prostředí je definováno jako skupina lidí žijících na určitém území, které spojují společné hodnoty, tradice a symboly, a kteří mají k dispozici stejné služby a instituce. Je tedy propojením přírodních podmínek, jako je geografická poloha, klimatické podmínky atd., kulturních podmínek, jako je nářečí, tradice a zvyky, architektura nebo činnosti kulturních institucí, které utváří společenský život daného prostředí.³⁸

Knotová³⁹ navíc dodává, že vedle přírodních kvalit prostředí a systému institucí sloužících společenskému životu, jsou součástí lokálního prostředí také sociální normy, vzory chování a prostor pro volnočasovou činnost. Lokální prostředí je bohaté na sociální kontakty a utvářejí se zde blízké vztahy mezi jeho členy, primárně jsou to vztahy příbuzenské a sousedské.

³⁷ Srov. KRAUS, B. *Prostředí a jeho vliv na jedince*. In KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, s. 100.

³⁸ Srov. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014, s. 95–96.

³⁹ Srov. KNOTOVÁ, D. *Výchova a prostředí*. In KNOTOVÁ, D. a kol. *Úvod do sociální pedagogiky: studijní texty pro studenty oboru sociální pedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 39.

Pojem lokální prostředí vymezuje ve své knize také Procházka⁴⁰, který dle Wroczynskiho uvádí tyto specifické znaky lokálního prostředí:

- malá rozloha (umožňující prožít fyzickou blízkost a fakticky realizovat vzájemné kontakty);
- relativní izolace od okolí (resp. Geografické ohraničení, které umožňuje lokalitu určit a odlišit od ostatní krajiny);
- bezprostřední osobní kontakty všech členů společenství) prožitek sousedství, příbuznosti, vzájemného obeznámení);
- značná stejnorodost, příbuznost, či podobnost (majetková, profesní, etnická, kulturní, náboženská);
- identická tradice (vazba na historické kořeny, podobné zvykové normy, kulturní zvyklosti, společné rituály, shody v kalendáři společenských událostí).

Podle Čápa⁴¹ působí lokální prostředí na jedince a malé sociální skupiny především tím, že poskytuje různé podmínky pro:

- činnosti v zaměstnání, ve vzdělávání, v zájmových činnostech;
- vznik zájmů a emocí (např. estetických);
- vznik různých onemocnění a pro celkový zdravotní stav.

Kraus⁴² ve své knize popisuje dva základní typy lokálního prostředí:

- městské
- venkovské

4.2 Městské prostředí

V porovnání s vesnicí je pro město charakteristická větší rozloha a větší počet obyvatel. Rozdíl lze nalézt v koncentraci a různorodosti staveb nebo profesnímu zaměření obyvatel, kdy ve městě převládá obchod, průmysl a služby namísto zemědělství. Město

⁴⁰ PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012, s. 122.

⁴¹ Srov. ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993, s. 266.

⁴² Srov. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014, s. 95.

nabízí větší kulturní vyžití, například kina, divadla, ale také pestřejší nabídku volnočasových aktivit, ať už se jedná o střediska volného času, nebo veřejná koupaliště, bazény, sportovní haly apod.

Typickým městským prostředím jsou paneláková sídliště, jejichž nejslavnější éra se počítá od 60. let do 90. let dvacátého století. Stavěla se především z důvodů rychlého a levného bydlení pro narůstající počet obyvatel měst. Do současné doby se ale setkává s velkou kritikou, ať už jde o nedostatečnou hlukovou izolaci mezi jednotlivými bytovými jednotkami, nebo nedostatek parkovacích míst, obchodů a služeb, včetně zdravotnických zařízení. Nespokojenost je často spojena také s malým množstvím travnatých ploch a prostor pro trávení volného času dětí a mládeže. Přes to všechno zůstává bydlení v panelových domech především pohodlné na údržbu a nevyžaduje výrazné investice.

V posledních letech se na okrajích měst a v jejich blízkosti rozrůstají nové lokality venkovského stylu známé jako satelity či periferní městečka. Ty se pro lidi stávají jakýmsi kompromisem mezi pohodlným životem ve městě a tradičním životem na venkově. Přestože tyto lokality budí dojem vesnice, postrádají její charakteristické rysy. Lidé zde žijí uzavřeným životem, ráno všichni odjíždějí do měst a vracejí se večer.⁴³

Pro městské prostředí je typická jeho anonymita mezilidských vztahů. Díky této anonymitě mohou lidé ve městě pociťovat určitou míru soukromí. Na druhé straně má nevšimavost a netečnost okolí za následek vytrácení soudržnosti a ochoty k vzájemné pomoci. Lidé žijí na stejném sídlišti, ve stejném panelovém domě, přesto jsou si cizí a neznají se. Pojem sousedství začíná ve městech pozbývat svůj význam a funkci a zůstává dominantním znakem venkova.⁴⁴

S anonymitou souvisí také snížená sociální kontrola. Lidé ve městech jsou si často navzájem lhostejní a tak i vzájemná mravní kontrola se vytrácí. To má za následek uvolnění morálky a náchylnost k sociálně patologickým jevům jako jsou závislosti na alkoholu či drogách, vandalismu, kriminalitě a delikvenci. Kvůli anonymitě jsou právě

⁴³ Srov. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014, s. 97

⁴⁴ Srov. PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012, s. 123

městská prostředí vyhledávaným místem recidivistů a osob, které se záměrně vymykají společenským normám.⁴⁵

Město je spojeno s rychlostí, spěchem a časem měřeným hodinami. Navíc je ve městě kladen větší důraz na výkonnost. Kraus⁴⁶ konstatuje, že městské prostředí má pozitivnější vliv na intelektové schopnosti dětí a jejich výkonnost ve škole. Rodiče ve městě jsou výrazně více zaměřeni na výchovné cíle a vedou děti k dalšímu vzdělávání. Na druhé straně mají děti ve městě větší sklony k problémovému chování, častěji se objevují případy záškoláctví či kouření. Městské děti mohou působit velmi sebevědomě, někdy až drze, či vzpurně.

Jako shrnutí charakteristik městského prostředí lze použít následující přehled znaků:

- profesní rozmanitost
- absence neformální sociální kontroly (anonymita)
- narušené rodinné vztahy
- variabilita v oblasti dělby rolí
- rozvinuté osvětové aspirace
- povrchnost mezilidských vztahů (absence sousedství)
- rozmanitost výchovných vzorů
- výrazný institucionální podíl na výchově
- dostupnost velkého množství kulturních institucí
- rychlá reakce na společenské dění⁴⁷

4.3 Venkovské prostředí

Pro venkov je typická menší hustota zalidnění a užší sociální kontakty mezi obyvateli. Jednoznačně má venkovské prostředí blíže k přírodě. Pro tradiční venkov bylo vždy charakteristické zemědělství. Po stránce architektonické zde převládají nízkopodlažní rodinné domy s dvorem, zahradou a často i hospodářským zázemím.

⁴⁵ Srov. ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993, s. 267.

⁴⁶ Srov. KRAUS, B. Lokální prostředí, vrstevnické skupiny a výchova. In. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, s. 131.

⁴⁷ Srov. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014, s. 95.

Život na venkově byl odjakživa úzce spjat s přírodou. Tradiční venkov byl charakteristický svým zaměřením na práci v zemědělství, které je svými činnostmi závislé především na ročním období a pravidelně se opakujících cyklech přírody. Čas vesnice se přizpůsoboval času přírody, proto bylo pro tradiční zemědělskou společnost typické pomalé pracovní tempo.⁴⁸ Přestože již zemědělství není hlavním profesním zaměřením venkovského obyvatelstva, pozůstatek cyklického vnímání času je na venkově stále znatelný.

Výrazným znakem venkovského prostředí je prožívání sousedství. Lidé na vesnici si často susedsky vypomáhají a tím nahrazují veřejné služby, které na vesnici chybí. Díky této soudržnosti a tradičním hodnotám se na venkově stále ještě udržují zvyky a rituály spojené například s církevními svátky, jako je masopust, Velikonoce, stavění a kácení májky nebo oslava dožínek. Při těchto příležitostech se obyvatelé vesnice setkávají a prožívají společné okamžiky, které prohlubují pocit vzájemné sounáležitosti a jednoty.⁴⁹

S blízkými vztahy mezi obyvateli venkova souvisí také větší sociální kontrola. Ta přispívá k udržení morálky především mezi dětmi a dospívajícími. Prokazatelně se objevuje méně výchovných problémů u dětí z venkovského prostředí. Na druhou stranu poukazuje Čáp⁵⁰ na to, že přemíra sociální kontroly může hraničit až se zasahováním do soukromí jedince či celé rodiny.

V posledních desetiletích se život na venkově v mnohém změnil. Vlivem masmédií a vědeckotechnického pokroku se prostředí venkova čím dál více přibližuje městu. Technologie a digitalizace mění každodenní život rodin a chod domácností. Díky automobilovému průmyslu a rozmachu hromadné dopravy začali být lidé na vesnici více mobilní. Tím se rozšířily jejich pracovní možnosti a za prací často dojíždějí do města. Profesní zaměření obyvatel venkova už se nesoustředí převážně na zemědělství, ale zasahuje do všech oblastí služeb, obchodu a průmyslu.⁵¹

Protože venkovské prostředí se postupem času mění, dochází také ke změnám ve způsobu života obyvatel venkova. Díky industrializaci a združstevňování ustoupil

⁴⁸ Srov. KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada, 2010. Sociologie (Grada), str. 161–162.

⁴⁹ Srov. PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012, s. 124.

⁵⁰ Srov. ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993, s. 267.

⁵¹ Srov. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014, s. 96.

původní tradiční venkovský styl života zaměřený na hospodářství, stále se ale najdou rodiny, které si tento způsob života předávají z generace na generaci. V těchto případech je volný čas členů rodiny z velké části ovlivněn povinnostmi spojenými s obhospodařováním pozemků a chovem hospodářských zvířat. Podle výzkumů se již velká část rodin žijících na venkově vyznačuje vlastnictvím rodinného domu se zahrádkou, v některých případech s pár kusy drobného hospodářského zvířectva. I zde jsou zachovány základní povinnosti údržby domu, zahrady a péče o zvířata. Vzniká zde ale větší prostor pro trávení volného času. Stále je ale pro tyto rodiny středobodem jejich vesnice. Oproti tomu moderní venkovské rodiny jsou již často velmi svázané s městem. Často jsou to původní obyvatelé města, kteří se odstěhovali do sousedících vesnic, aby mohli využívat výhody města i venkova. V posledních letech se stává stále populárnější zdravý životní styl a s tím spojené navracení se k přírodě. Někteří mladí lidé mají touhu se vracet k tradičním hodnotám venkova a žít ve vzájemné harmonii s přírodou.

To, co odlišuje město od venkova, je jeho snaha o nezávislost na přírodě. Naopak venkov přizpůsobuje svoje biorytmy přírodě a jejím podmíněnostem. Město má snahu se od těchto zákonitostí oprostit a řídit se vlastními potřebami. Lidé z venkova žijí v souladu s místní krajinou a využívají možnosti přírodních zdrojů. Často ale jezdí do města za prací, vzděláním, zábavou či kulturou. Obyvatelé měst zase hojně navštěvují venkov a tráví čas na chatách a chalupách.⁵²

I přes ztenčující se rozdíly mezi městem a venkovem, zůstávají stále znatelné odlišnosti ve způsobu života a trávení volného času. Lidé na venkově jsou zvyklí podstatnou část svého času věnovat údržbě domku, zahrady a mnohdy i péči o hospodářská zvířata. K těmto činnostem jsou často vedeny i děti, kterým pak nezbyvá tolik času na sledování televize, nebo zájmové činnosti. Naopak ve městech tyto povinnosti odpadají. Děti ve městech tak mají více času na používání nových digitálních médií, na druhou stranu také více prostoru a možností pro zájmové činnosti.

⁵² Srov. BLAŽEK, B. *Venkovy: Anamnéza, diagnóza, terapie*. Brno: Era, 2004, s. 22.

5 Digitální média

„Zemědělská revoluce zformovala nový vztah mezi lidmi a zemědělskou výrobou, průmyslová revoluce vytvořila nový vztah mezi lidmi a stroji: globální digitální síť přetvoří vztahy mezi lidmi a informacemi.“⁵³

Digitální média, označována také jako média nová, jsou dalším článkem v rozvoji technologií moderní společnosti. Média jako prostředky k předávání informací dostala díky digitalizaci jiný rozměr. Digitalizace, nebo-li převod do digitální podoby pomocí číselného kódování dat, je revolucí v moderním světě a znamená přechod od tradičních metod komunikace a zpracování informací do moderní elektronické podoby.

Dobrou pomůckou pro lepší pochopení pojmu digitální média je typologie médií podle Volka, Jiráka a Kopplové⁵⁴:

- primární média – základní mezilidská komunikace jako je mluvené slovo a neverbální komunikace;
- sekundární média – znamenala překonání překážek prostoru a času, řadí se mezi ně např. písmo, knihtisk či telegraf;
- terciární média – umožňují oslovovat větší množství příjemců, jsou označována také jako masová média, do této skupiny patří rozhlas a televize;
- kvartérní média – označována jako nová, digitální nebo síťová, označují různé druhy digitálních technologií, které jsou navzájem propojitelné, tedy osobní počítač, tablet či mobilní telefon a s nimi související počítačové sítě jako je internet, různé aplikace a webové služby.

Mnoho autorů se shoduje na tvrzení, že digitální média jsou vlastně propojením primárních, sekundárních a terciálních médií.

O přínosu digitálních telekomunikačních sítí píše ve své knize Mitchell⁵⁵, který se zabývá vlivem informačních technologií na městské prostředí a architekturu. V kapitole „Propojený venkov?“ zmiňuje výhody digitální telekomunikační

⁵³ MITCHELL, W. J. *E-topia: život ve městě trochu jinak*. Praha: Zlatý řez, c2004, str. 20.

⁵⁴ VOLEK, J., JIRÁK J., KÖPPOVÁ, B. Mediální studia: východiska a výzvy. *Mediální studia*. Praha: Syndikát novinářů ČR, 2006, I., 1., s. 12-25.

⁵⁵ Srov. MITCHELL, W. J. *E-topia: život ve městě trochu jinak*. Praha: Zlatý řez, c2004, str. 27–28.

infrastruktury, která poskytuje venkovu přístup k lékařským, vzdělávacím a jiným důležitým službám, jako je například záchranná pohotovostní služba. Také hospodářský život venkova se mění. Díky připojení k internetu poskytuje farmářům přímý kontakt s odběrateli jejich produktů. Digitální revoluce mění svět a stále více stírá rozdíly mezi městem a venkovem.

Digitální média boří bariéry vzdálenosti a času. V současné době se mohou spojit lidé z různých konců světa a prakticky kdykoliv. Dostupnost informací je díky mobilním telefonům a internetové síti téměř neomezená. Také možnost interaktivity je to, co digitální média odlišuje od jejich analogových předchůdců. Nyní mohou lidé reagovat na zveřejněné informace. Mohou různé informace komentovat a vlastním vyjádřením tak ovlivňovat jejich obsah. Digitální média dávají možnost svobodného projevu. Podnikatelé a výrobci mohou celosvětově nabízet své produkty a služby, umělci mohou propagovat svoji tvorbu. Kdokoliv může být tvůrcem obsahu a tento obsah jednoduše a rychle distribuovat pomocí různých internetových serverů jako YouTube či Stream, nebo prostřednictvím sociálních sítí, kterými jsou například Facebook, Instagram, Snapchat apod.

Se svobodou slova přichází také rizika spojená s digitálními médii. Rozehnal⁵⁶ píše ve svém článku o třech okruzích problémů, které se digitálních médií týkají:

- hranice svobody projevu a umístování nelegálního obsahu;
- ochrana autorských práv;
- ochrana soukromí.

Zásadní roli sehrává anonymita, kterou kyberprostor poskytuje díky falešným identitám, nikům, avatarům apod. To s sebou nese volnost v chování uživatelů virtuálního světa, kteří v tomto prostředí nejsou svázáni sociální kontrolou, jako tomu bývá v reálném životě. Díky anonymitě tak odpadá odpovědnost za své chování. Mladé lidi tato volnost často svádí k různým druhům nevhodného chování, které může vyústit až v kyberšikanu.⁵⁷

⁵⁶ Srov. ROZEHNAL, A. Elektronická média. In: *Právní prostor* [online]. 26. 5. 2016 [cit. 2021-02-07]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/elektronicka-media>.

⁵⁷ Srov. SPITZER, M. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. Brno: Host, 2014. s. 102.

Dalším problémem, se kterým se lidé v souvislosti s digitálními médii setkávají je nadměrné užívání médií a nebezpečí vzniku závislosti. V knize *Zdravé dětství ve světě médií*⁵⁸, která vychází ve spolupráci s Akademií waldorfské pedagogiky, je upozorněno na studie z let 2015, 2016 a 2017, které byly provedeny v Německu a mohou vytvořit určitou představu o užívání médií současnou evropskou mládeží. Podle zmíněných studií až 50 % dětí ve věku 12 až 17 let tráví každý všední den na internetu 2 až 3 hodiny, o víkendu se tato doba prodlužuje až o dvě hodiny, 20 % dětí pak tráví denně o víkendu hraním her a prohlížením internetu šest a více hodin. V případě závislosti na počítačových hrách a internetu studie ukázaly, že 5,7 % osob ve věkové kategorii 12 až 25 let je postiženo závislostí na počítačových hrách, z toho jsou k tomuto podle studie více náchylné osoby mužského pohlaví.

To ostatně potvrzuje i Spitzer⁵⁹, který píše, že problémovou skupinou ve vztahu k počítačovým hrám jsou především chlapi. Dívky tráví hraním videoher mnohem méně času, navíc mají menší sklony k hraní násilných her. Kvůli častému hraní počítačových her tak chlapi zanedbávají domácí úkoly až o polovinu častěji než dívky.

5.1 Vliv médií

Média velmi významně ovlivňují současnou společnost. Velký vliv mají především na formování dětí a mládeže. Vedle rodiny a školy se média stávají jedním z faktorů, který do značné míry utváří hodnotovou orientaci současné mládeže. Rozvoj médií také čím dál více zasahuje do způsobu trávení volného času dětí a dospívající mládeže.

Hromadné sdělovací prostředky převzaly roli dřívějších „vypravěčů“, kteří ústní formou šířili události, příběhy, pohádky či pověsti. Později se tato ústní forma rozšířila o psané texty. Tyto příběhy poskytují dětem modely k napodobování a identifikaci a jsou materiálem pro formování názorů, postojů a cílů. Tato nenásilná forma učení je častokrát efektivnější než výchovné působení školy a rodiny.⁶⁰

⁵⁸ *Zdravé dětství ve světě digitálních médií: informace a inspirace pro rodiče a všechny, kdo pracují s dětmi a mládeží*. Přeložil Radomil HRADIL. Lelekovice: Franesa, 2020, str. 91–94.

⁵⁹ Srov. SPITZER, M. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. Brno: Host, 2014, s. 170.

⁶⁰ Srov. ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993, s. 269–270.

Otázkou zůstává, zda obsah moderních médií ovlivňuje mladou generaci tím správným způsobem. Pozitivním faktorem je určitě snadný přístup k informacím, který rozšiřuje všeobecný přehled již nejmladších uživatelů moderních médií. Slabou stránkou věci je to, že děti a dospívající ještě nejsou schopni dostatečně správně filtrovat informace a obsahy, které se k nim prostřednictvím médií dostávají. Anonymita a vliv virtuálního světa často svádí na scestí mravní zodpovědnosti, arogance a agrese.

Moderní média jsou na jedné straně nepostradatelným prostředkem pro vzdělávání a výchovu, multikulturní výchovu a celkovou socializaci jedince, na straně druhé mohou svým nevhodným či manipulativním obsahem narušovat postoje a chování obzvláště nejmladší generace. Programové nabídky se často řídí požadavky trhu, což může z velké části ovlivnit jejich kvalitu. Masový „(ne)vkus“ tak otupuje a deformuje estetické cítění diváka. Současná konzumní společnost tak vytváří a využívá média k plošnému šíření plochého konzumního způsobu života.⁶¹

Funkce masmédií:

- informativní – poskytování informací a rozšiřování poznání
- formativní – ovlivňování osobnosti působením na postoje adresáta
- komunikativní – zprostředkování spojení mezi určitou událostí na jedné straně a příjemcem na straně druhé
- rekreativní – utváří podmínky pro odpočinek a regeneraci sil, přináší zábavu a relaxaci.⁶²

⁶¹ Srov. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014, s. 127–129.

⁶² Srov. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014, s. 126–127.

6 Vývojová charakteristika žáka 2. stupně základní školy

Období druhého stupně základní školy trvá do ukončení povinné školní docházky a je označován jako starší školní věk. Do této skupiny patří žáci ve věku 11 až 15 let. Po stránce vývojové se jedná o období pubescence, známé jako první fáze dospívání. Vedle tělesných změn dochází v tomto období i ke změnám duševním, které se projevují ve způsobu prožívání a uvažování. Jedinec má tendence se v této životní etapě osamostatňovat a postupně se odpoutávat od rodiny.⁶³

Také Pávková⁶⁴ píše o tělesných změnách souvisejících s pohlavním dozráváním, které se odrážejí na psychice dospívajících a často se projevují neklidem, nevyrovnaností či výbušností. Především kvůli zvýšené kritičnosti k rodičům a autoritám je toto období označováno jako období druhého vzdoru. Je známo, že dívky dospívají po tělesné i psychické stránce dříve než chlapci, zhruba o 2 roky. Průběh a projevy dospívání jsou jak mezi dívkami tak mezi chlapci individuální a závisí na mnoha faktorech, především na charakteru sociálních vztahů v mikroprostředí.

Langmeier⁶⁵ pak popisuje období dospívání jako určitý úsek života, během kterého dochází k prudkému růstu těla, k vytváření sekundárních pohlavních znaků a v konečné fázi k dovršení plné pohlavní zralosti, tedy ke schopnosti rozmnožování. Tento životní úsek je souběžně s výše zmíněnými biologickými změnami spojován se změnami v oblasti psychiky, které se vyznačují pudovými tendencemi jedince a hledáním způsobů, jak tyto tendence naplnit. Kvůli hormonálním změnám je u dospívajících velmi nápadná emoční labilita. Velmi významný je také rozvoj rozumových schopností a formálně abstraktního myšlení.

Emoční nestálost a výkyvy nálad negativně ovlivňují schopnost udržení pozornosti, která je potřebná k učení. Často se pak v období dospívání objevují případy náhlého zhoršení prospěchu ve škole. Učitelé a vychovatelé musejí být připraveni, že u žáků v období pubescence se mohou střídát stavy vyčerpání a únavy s okamžiky

⁶³ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. dopl. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2012, s. 256.

⁶⁴ Srov. PÁVKOVÁ, J. Psychologické aspekty výchovy ve volném čase. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 91–92.

⁶⁵ Srov. LANGMEIER, J., KREJČÍROVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada), s. 142.

vystupňované aktivity. V průběhu dospívání se mohou také objevit problémy se spánkem. Výrazným prvkem, který provází období pubescence, je denní snění, tedy odpoutání pozornosti od vnějších podnětů a zaměření se na vnitřní myšlenkové pochody.⁶⁶

Pávková⁶⁷ o těchto projevech píše: „*Nervová soustava není dosud schopna snášet silné nebo příliš monotónní podněty. Proto musí vychovatelé počítat se zvýšenou vzrušivostí, vznětlivostí a bouřlivými afektivními reakcemi, nebo naopak s apatií, malátností, nesoustředěností, zasněností.*“

Přestože se může zdát, že období pubescence je doprovázeno převážně negativními projevy, dochází během něj k několika významným kladným změnám. Jedná se především o zdokonalování poznávacích procesů jako je vnímání, myšlení, pozornost, paměť či fantazie. Vnímání se stává uvědomělejší, velký posun je znatelný v přesnějším vnímání prostoru a času. I když je pozornost občas narušena vnitřními myšlenkovými pochody, dochází v pozdějším období pubescence k jejímu zkvalitnění, stálosti a schopnosti soustředění. Velmi výrazné je zdokonalování mechanické paměti a paměti logické. Fantazie dospívajících se obohacuje a lépe funguje reprodukční fantazie i fantazie tvůrčí, kterou lze zhodnotit v umělecké tvorbě, při technických činnostech či novém řešení problémů. Rozvoj myšlení se projevuje ve větší schopnosti abstrakce a zobecňování. Dospívajícím se také rozšiřuje slovní zásoba, dovedou hovořit v delších větách a vytvářet složitější souvětí. Pro pubescenty je typické používání nezvyklých či slangových výrazů, přezdívek a často i hrubých nebo vulgárních slov. Pubescenti mají potřebu na sebe upozorňovat okolí a jejich řeč je obvykle hlučná a výrazná.⁶⁸

Zdokonalení poznávacích procesů a rozvoj motorických schopností vede dospívající jedince k objevování nových zájmů a jejich prohlubování. K zájmovým činnostem jako je sport, hudba, četba, film a divadlo se přidávají první pokusy o vlastní uměleckou tvorbu. Dříve preferované náměty soustředěné převážně na dobrodružnou

⁶⁶ Srov. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. *Psyché* (Grada), s. 147.

⁶⁷ PÁVKOVÁ, J. Psychologické aspekty výchovy ve volném čase. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 91–92.

⁶⁸ Srov. PÁVKOVÁ, J. Psychologické aspekty výchovy ve volném čase. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 92–94.

tématiku se v dospívání rozrůstají o historii, válečná či společenská témata, nebo milostné romány, poezii a science-fiction.⁶⁹

Období dospívání je zásadní také pro oblast sociální a někdy je označováno jako doba druhého sociálního narození. Jde především o období mladší adolescence, které je spojeno s ukončením povinné školní docházky a získání občanského průkazu v 15 letech. S těmito významnými životními událostmi přichází samostatný vstup do společnosti a nové sociální postavení. Během rané adolescence se u dospívajících mění vztahy k ostatním lidem. Významně se mění vliv sociálních skupin, jako jsou rodina, škola, volnočasové instituce a vrstevnické skupiny. Rodina je pro dospívajícího stále velmi důležitá a to hlavně v podobě sociálního zázemí. Mění se však vztah k rodičům jako autoritám a převládá snaha se z podřízené role vymanit. Škola je významná především z pohledu profesní budoucnosti. Volnočasové instituce rozvíjejí schopnosti a dovednosti dospívajících a mohou působit jako kompenzace nepříznivých vlivů rodiny či neúspěchů ve škole. Vrstevnická skupina má v životě dospívajících čím dál větší význam. Formují se zde hlubší přátelské vztahy, objevují se první lásky a také zde dochází k vytváření rolí v rámci hierarchie party, resp. skupiny.

Puberta je považována za jedno z nejbouřlivějších vývojových stádií jedince. Dítě se mění v dospělého člověka schopného reprodukce. Tuto proměnu provázejí tělesné změny, které mají výrazný vliv na sebevědomí dospívajícího. Pubescenti se často uzavírají do sebe a dochází k vnitřním bojům, které se navenek projevují neklidem, emoční nestabilitou a vzdorovitostí. Zejména rodiče a učitelé bývají terčem kritiky dospívajících, kteří odmítají podřízené postavení a probouzí se v nich touha se osamostatnit. Klíčovou roli hrají v tomto období vztahy a komunikace s vrstevníky. Vznikají hluboká přátelství a první lásky. Vyspívají rozumové schopnosti a rozvíjí se abstraktní myšlení. Vnímání dosahuje úrovně dospělého člověka. Dospívající má potřebu rozvíjet své schopnosti a dovednosti a prohlubuje svoje zájmy. Sebezpozorování a sebehodnocení je cestou k vytvoření vlastní identity.

⁶⁹ Srov. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada), s. 149.

II. Praktická část

7 Výzkumné šetření

Následující kapitoly budou věnovány výzkumnému šetření. V úvodu kapitoly bude představen cíl a předpoklady výzkumného šetření, metody výzkumného šetření a popsán výzkumný vzorek. Dále bude stručně přiblížen postup při vyhodnocování výzkumného šetření a v závěru kapitoly budou získané hodnoty zobrazeny v tabulkách a názorných grafech a budou interpretovány výsledky výzkumného šetření.

7.1 Cíl výzkumného šetření

Cílem výzkumu je porovnat pohledy žáků základních škol na trávení volného času ve městě a na vesnici. Zjistit, zda děti z vesnice častěji uvedou, že vyplňují svůj volný čas venku s kamarády, a zda se venku věnují spíše pasivním formám trávení volného času (identifikovány budou výroky např. jako posedávání, nicnedělání, hry a internet v mobilu), nebo aktivním formám (procházky, sport). Porovnat, kolik zájmových kroužků uvedou děti z města a kolik děti z vesnice. Zaměřit se na rozdíly v odpovědích dětí z města a dětí z venkova, které se týkají hraní počítačových her a používání internetu a sociálních sítí v jejich volném čase. Zda děti z venkova uvedou, že jsou častěji zapojovány rodiči do domácích prací a jejich rodiče mají větší přehled o tom, jak a s kým tráví svůj volný čas. Cílem je také porovnat pohled dětí žijících ve městě a na vesnici na to, jak jsou spokojeni s místem svého bydliště v souvislosti s příležitostmi, které jim daná lokalita nabízí.

7.1 Předpoklady výzkumného šetření

- P1: Děti z vesnice uvedou, že navštěvují méně zájmových kroužků než děti z města.
- P2: Děti z vesnice uvedou, že tráví více času venku s kamarády než děti z města.
- P3: Děti z vesnice uvedou, že se venku s kamarády více věnují aktivnímu pohybu než děti ve městě.

- P4: Děti z města uvedou, že tráví více času hraním her na počítači než děti na vesnici.
- P5: Děti z města uvedou, že tráví více času na internetu a sociálních sítích.
- P6: Děti z vesnice uvedou, že jsou častěji zapojovány do domácích prací než děti ve městě
- P7: Děti z vesnice uvedou, že jejich rodiče mají větší přehled, kde a s kým tráví volný čas.
- P8: Děti z města udělí vyšší hodnocení než děti z vesnice svému místu bydliště v souvislosti s příležitostmi k trávení volného času, které jim daná lokalita nabízí.

7.2 Metody výzkumného šetření

Praktická část práce byla vypracována pomocí kvantitativní metody výzkumu. Ta vychází z předem daných teoretických předpokladů, které jsou pomocí sběru dat a jeho vyhodnocením potvrzeny či vyvráceny. Ke sběru dat byl použit elektronický dotazník, který se skládá ze 14 otázek, z nichž je 12 otázek uzavřených, 1 otázka je polootevřená a 1 hodnotící pomocí hvězdičkové škály. Výhodou dotazníkového šetření je množství respondentů, kteří se mohou šetření zúčastnit a relativně malá časová náročnost, proto byl vhodnou variantou pro sběr dat od žáků základních škol. Elektronická forma dotazníku byla zvolena z důvodu rychlé distribuce mezi žáky a snadnějšího zpracování získaných dat.

Dotazník byl formou elektronického odkazu zaslán ředitelům dvou základních škol v Jindřichově Hradci, kteří dále odkaz distribuovali vyučujícím s žádostí o jejich vyplnění s žáky v rámci hodin informatiky.

7.3 Popis výzkumného vzorku

Výzkumné šetření proběhlo na dvou základních školách v Jindřichově Hradci. Jako škola zastupující žáky žijící na vesnici byla zvolena 2. ZŠ Jindřichův Hradec II, kterou navštěvují převážně děti ze spádových obcí Jindřichova Hradce. Jako škola

reprezentující žáky žijící ve městě byla vybrána 5. ZŠ Jindřichův Hradec III na sídlišti Vajgar. Dotazníky byly distribuovány žákům 6., 7., 8. a 9. tříd. Výzkumného šetření se účastnilo celkem 129 respondentů, z toho 68 žáků žijících ve městě a 61 žijících na vesnici. Z důvodu náhlého vydání vládního opatření spojeného s omezením provozu základních škol, kvůli šíření nemoci COVID-19 se nepodařilo získat větší množství respondentů.

Tabulka č. 1

Celkové počty žáků	na vesnici	ve městě	Celkový součet
6. třída	26	20	46
dívka	17	11	28
chlapec	9	9	18
7. třída	6	6	12
dívka	5	5	10
chlapec	1	1	2
8. třída	10	20	30
dívka	7	8	15
chlapec	3	12	15
9. třída	19	22	41
dívka	10	12	22
chlapec	9	10	19
Celkový součet	61	68	129

7.4 Vyhodnocení výzkumného šetření

Vyhodnocení probíhalo pomocí programu Microsoft Excel, ve kterém byl vytvořen souhrnný seznam všech respondentů a jejich odpovědí na jednotlivé otázky. Data z tohoto seznamu byla následně roztríděna podle jednotlivých otázek a zvolených odpovědí. Výsledné hodnoty byly zaznamenány do tabulek. Z důvodu rozdílného počtu respondentů z města a z vesnice byly hodnoty za každou skupinu zobrazeny také v procentech. Pro každou otázku byla vytvořena tabulka se zpracovanými výsledky a připojen názorný graf.

7.5 Výsledky výzkumného šetření a jeho interpretace

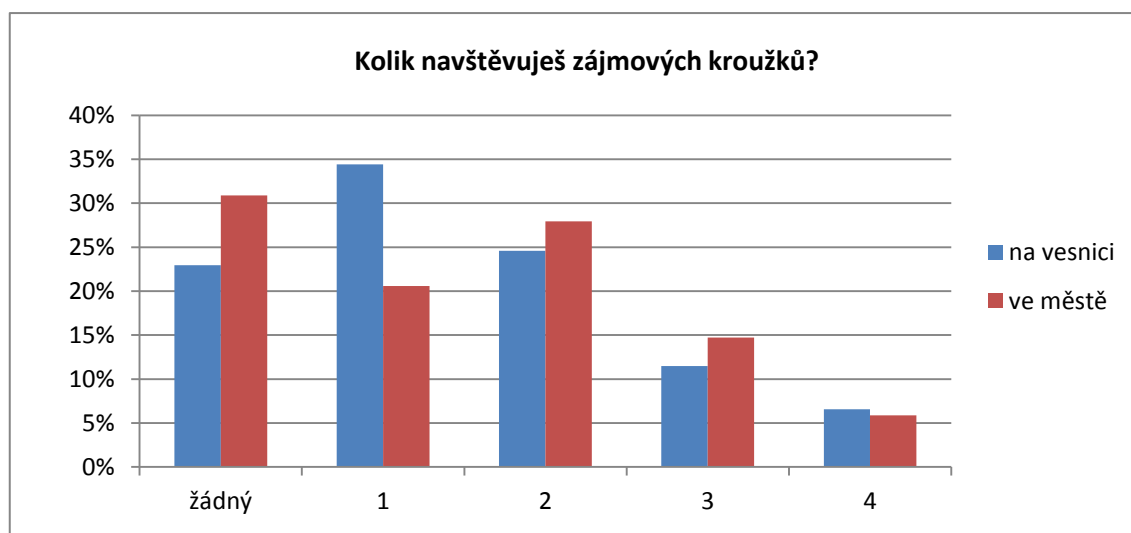
V následující kapitole budou získaná data uvedena v tabulkách, názorně zobrazena v grafech a výsledné hodnoty budou interpretovány. Tabulky a grafy budou tematicky rozděleny do sedmi podkapitol.

7.5.1 Počty zájmových kroužků

Tabulka č. 2

Počet kroužků	na vesnici		ve městě	
žádný	14	22,95 %	21	30,88 %
1	21	34,43 %	14	20,59 %
2	15	24,59 %	19	27,94 %
3	7	11,48 %	10	14,71 %
4	4	6,56 %	4	5,88 %
Celkový součet	61	100,00 %	68	100,00 %

Graf č. 1

Odpovědi žáků na otázku kolik zájmových kroužků navštěvují, byly překvapivé. Děti z města nejčastěji uvedly, že nenavštěvují žádný kroužek, jejich druhou a třetí nejčastější odpovědí byly 2 a 1 kroužek. U žáků z vesnice jsou výsledky odpovídající,

nejčastěji uvedli 1 kroužek, jejich druhou a třetí nejčastější odpovědí byly 2 a žádný zájmový kroužek. 3 kroužky označilo 14,71 % žáků z města, což je o něco více než žáků z vesnice 11,48 %. Nejméně dětí z obou skupin uvedlo, že navštěvují 4 zájmové kroužky. Opět poněkud překvapivě označilo tuto odpověď o něco více žáků z vesnice 6,56 % oproti žákům z města 5,88 %. Předpoklad, že děti z vesnice uvedou, že navštěvují méně zájmových kroužků než děti z města, se tedy nepotvrdil. Ačkoli město disponuje pestřejší nabídkou organizovaných zájmových aktivit, děti z města této nabídky zřejmě nevyužívají a věnují se spíše neorganizovaným činnostem. Velkou roli ve výsledcích šetření může hrát také současná situace spojená s šířením nemoci COVID-19. Nepředvídatelné změny v nárůstu počtu nakažených a následná vládní opatření, která zasahovala také do provozu organizovaných volnočasových aktivit, mohly odradit rodiče i samotné žáky od účasti na zájmových kroužcích.

7.5.2 Venkovní aktivity s kamarády

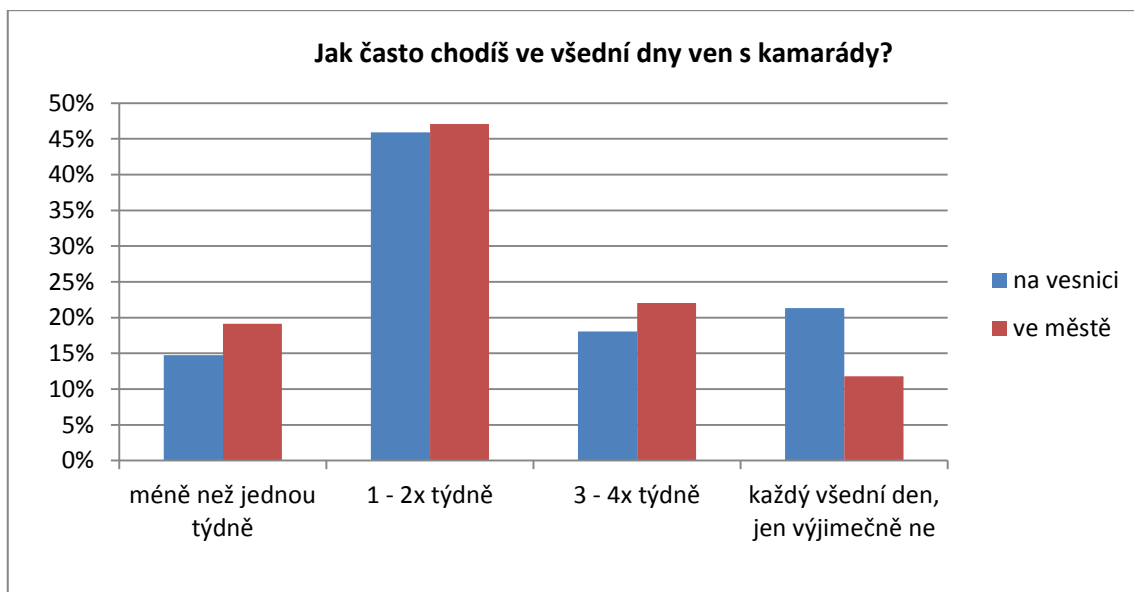
Tato kapitola je zaměřena na neorganizované venkovní aktivity s kamarády. Budou zde uvedeny výsledky k otázkám, jak často tráví volný čas děti z města a z vesnice venku s kamarády a jakým aktivitám se v tomto čase věnují.

7.5.2.1 Počet všedních dní trávených venku s kamarády

Tabulka č. 3

Četnost	na vesnici		ve městě	
	počet	procento	počet	procento
méně než jednou týdně	9	14,75 %	13	19,12 %
1 - 2x týdně	28	45,90 %	32	47,06 %
3 - 4x týdně	11	18,03 %	15	22,06 %
každý všední den, jen výjimečně ne	13	21,31 %	8	11,76 %
Celkový součet	61	100,00 %	68	100,00 %

Graf č. 2

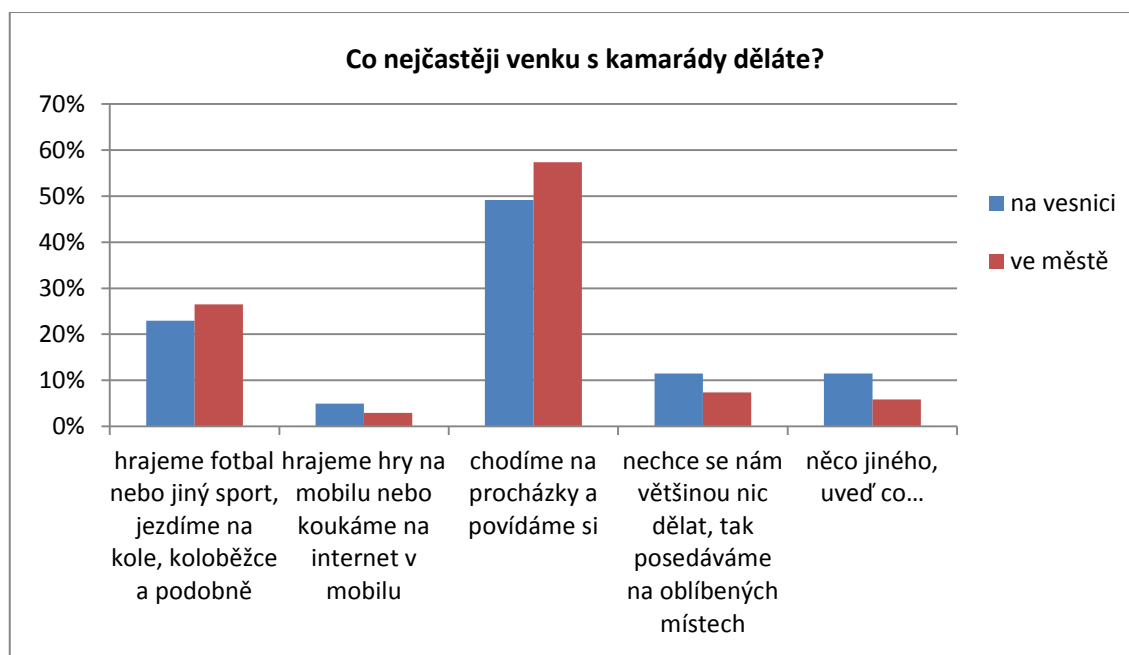
U otázky, jak často chodíš ve všední dny ven s kamarády, označili žáci z obou skupin nejčastěji možnost 1–2x týdně, 47,06 % dětí z města a 45,90 % dětí z vesnice. Druhá nejčastější odpověď dětí z vesnice pak byla každý všední den, jen výjimečně ne, tu zvolilo 21,31 %. Naopak děti z města tuto variantu označili nejméně 11,76 %. Děti z vesnice zase nejméně uvedli možnost méně než jednou týdně. Očekávaný rozdíl ve výsledcích u této otázky není tak výrazný. Zřejmě s tím mohou souviset výsledky z předchozí otázky a děti z města tráví v současné době více času venku s kamarády, než organizovanými zájmovými činnostmi. Výsledky obou skupin jsou velmi vyrovnané, přesto je zjevné, že děti na vesnici tráví čas venku s kamarády o něco více, než děti z města a tak se dá v menší míře potvrdit původní předpoklad.

7.5.2.2 Nejčastější činnost venku s kamarády

Tabulka č. 4

Činnost	na vesnici		ve městě	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
hrajeme fotbal nebo jiný sport, jezdíme na kole, koloběžce a podobně	14	22,95 %	18	26,47 %
hrajeme hry na mobilu nebo koukáme na internet v mobilu	3	4,92 %	2	2,94 %
chodíme na procházky a povídáme si	30	49,18 %	39	57,35 %
nechce se nám většinou nic dělat, tak posedáváme na oblíbených místech	7	11,48 %	5	7,35 %
něco jiného	7	11,48 %	4	5,88 %
Celkový součet	61	100,00 %	68	100,00 %

Graf č. 3

V případě činností, které děti venku s kamarády nejčastěji provozují, odpovědělo nejvíce dětí z města i z vesnice, že chodí na procházky a povídají si. Tuto odpověď uvedlo 57,35 % dětí z města a 49,18 % dětí z vesnice. Druhou nejčastější odpovědí bylo provozování nějakého sportu, jízda na kole, koloběžce apod. Tuto odpověď uvedlo 26,47 % dětí z města a 22,95 % dětí z vesnice. Třetí nejčastější odpovědí bylo

posedávání a nicnedělání. Nejméně pak volily obě skupiny společné používání mobilního telefonu.

Níže uvedená tabulka obsahuje individuální odpovědi žáků, kteří nevybrali žádnou z činností v nabídce a uvedli vlastní odpověď.

Tabulka č. 5

Individuální odpovědi	na vesnici	ve městě
běháme po lese a po loukách	1	
běháme z hřiště na hřiště		1
Buď si chodíme někam sednout, nebo fotíme fotky, nebo jdeme jen tak do parku povídat si.		1
Hrajeme airsoft		1
jezdíme na pennyboardu	1	
nakupujeme a chodíme na jídlo	1	
nechodím ven s kamarády		1
nemám na vesnici žádné kamarády	2	
Občas chodíme po obchodech a povídáme si, nebo jsme u kamarádky doma a chodíme na procházky, vaříme atd.	1	
povídáme si, jsme na mobilu, natáčíme tt, jezdíme na skateboardech, streamujeme	1	
Celkový součet	7	4

U individuálních odpovědí uvedly 2 děti z vesnice a 2 děti z města jinou variantu sportu, jako je běh, jízda na pennyboardu nebo airsoft. 2 děti z vesnice a 1 z města v odpovědích uvedly více možností a kombinovaly aktivní i pasivní formy činností, 1 žák zvolil čistě konzumní způsob trávení volného času jakým je nakupování a jídlo. 2 děti z vesnice uvedly, že nemají na vesnici žádné kamarády a 1 žák z města napsal, že ven s kamarády nechodí. Pokud zařadíme individuální odpovědi do celkových výsledků, i tak se ukazuje, že se původní předpoklad nepotvrdil a děti z vesnice nevedly, že by se venku s kamarády věnovaly aktivnímu pohybu více než děti ve městě.

7.5.3 Hraní počítačových her

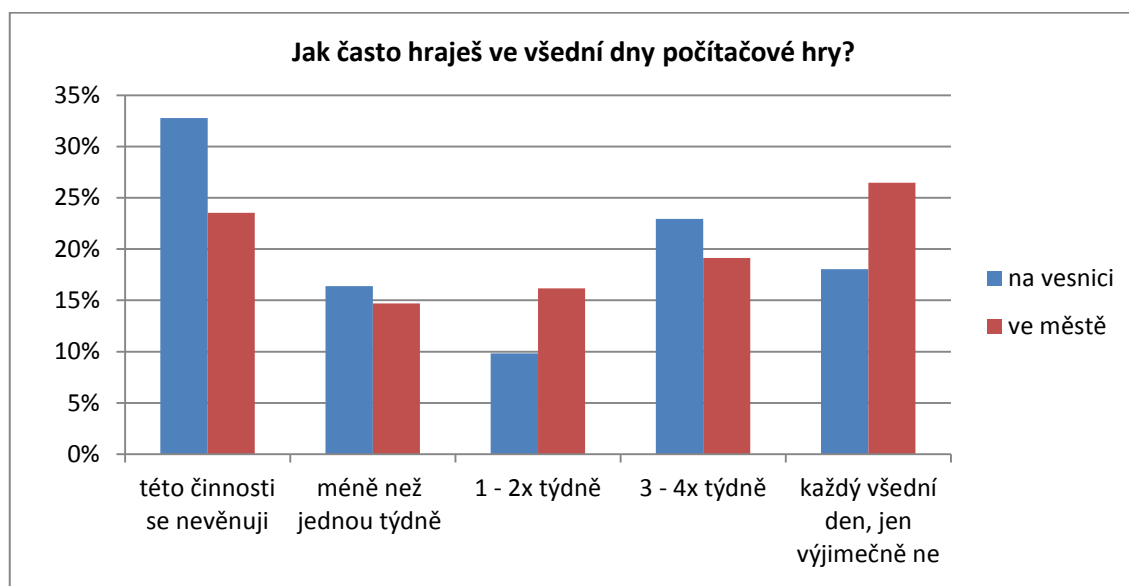
V této kapitole bude popsáno, jak často se žáci z města a z vesnice věnují hraní počítačových her a kolik hodin denně této činnosti věnují.

7.5.3.1 Všední dny v týdnu věnované hraní počítačových her

Tabulka č. 6

Četnost	na vesnici		ve městě	
této činnosti se nevěnuji	20	32,79 %	16	23,53 %
méně než jednou týdně	10	16,39 %	10	14,71 %
1 - 2x týdně	6	9,84 %	11	16,18 %
3 - 4x týdně	14	22,95 %	13	19,12 %
každý všední den, jen výjimečně ne	11	18,03 %	18	26,47 %
Celkový součet	61	100,00 %	68	100,00 %

Graf č. 4

Tabulka s grafem ukazuje, kolik dní v týdnu tráví děti hraním počítačových her. Nejvyšší sloupec grafu 32,79 % žáků z vesnice uvedlo, že se této činnosti nevěnují, tuto možnost zvolilo 23,53 % žáků z města. Oproti tomu 26,47 % žáků z města uvedlo, že hrají počítačové hry každý den, tuto možnost zvolilo pouze 18,03 % žáků z vesnice.

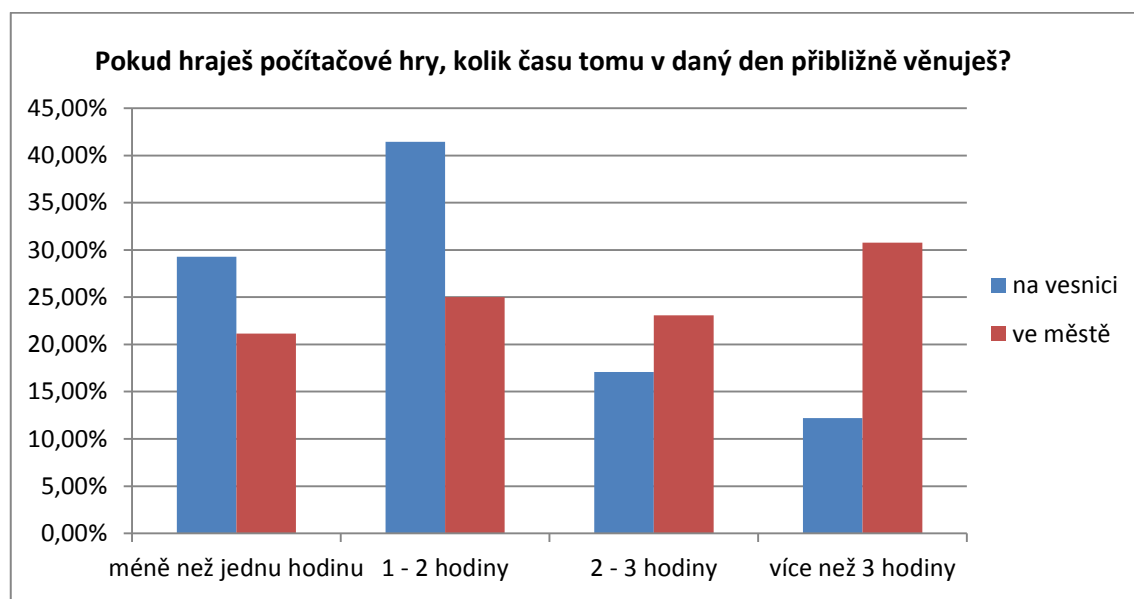
Druhou nejčastější odpovědí dětí z vesnice bylo 3–4x týdně, dále méně než 1 týdně a nejméně 1–2x týdně. U dětí z města byla naopak druhá nejčastější odpověď, že se této činnosti nevěnují, dále 3–4x týdně, 1–2x týdně a méně než 1x týdně. Z grafu je tedy zřejmé, že se děti z města věnují počítačovým hrám o něco více než děti z vesnice.

7.5.3.2 Čas během všedního dne věnovaný počítačovým hrám

Tabulka č. 7

Délka trvání	na vesnici		ve městě	
méně než jednu hodinu	12	29,27 %	11	21,15 %
1 - 2 hodiny	17	41,46 %	13	25,00 %
2 - 3 hodiny	7	17,07 %	12	23,08 %
více než 3 hodiny	5	12,20 %	16	30,77 %
Celkový součet	41	100,00 %	52	100,00 %

Graf č. 5

Děti, které uvedly, že počítačové hry hrají, poté odpovídaly na otázku kolik času této činnosti v daný den přibližně věnují. Podle tabulky a grafu nejvíce dětí z vesnice uvedlo 1–2 hodiny, jejich druhou nejčastější odpovědí bylo méně než jednu hodinu, poté 2–3 hodiny a nejméně děti z vesnice uvedly možnost více než 3 hodiny. Naopak děti z města uvedly možnost více než 3 hodiny nejčastěji, dále s menšími rozdíly volily

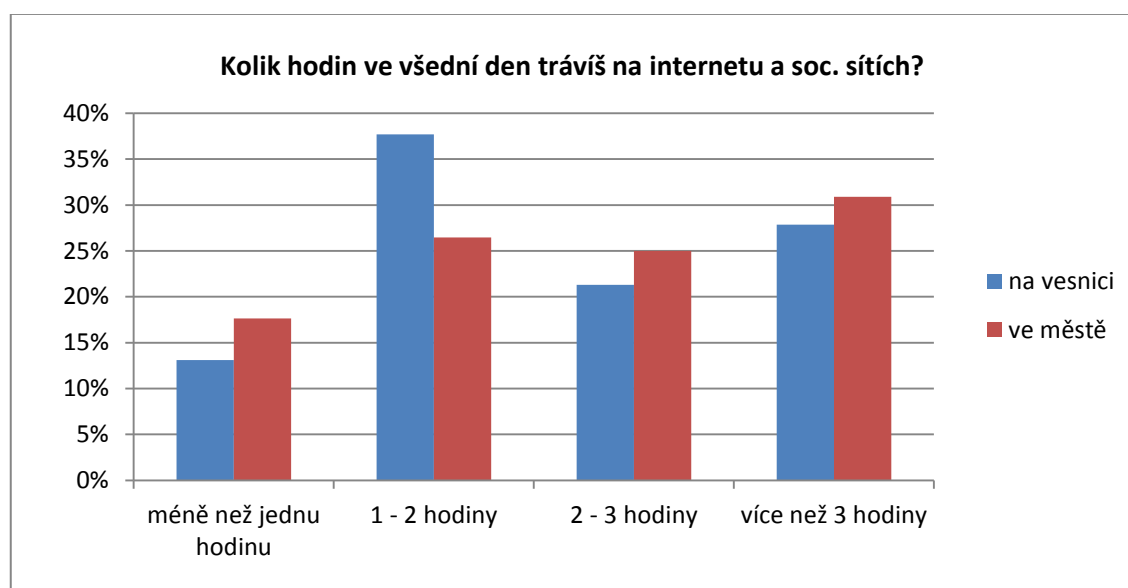
variantu 1–2 hodiny, poté 2–3 hodiny a nejméně uvedly méně než jednu hodinu. Tyto výsledky tedy opět potvrzují předpoklad, že děti z města uvedou, že tráví více času hraním počítačových her než děti z vesnice.

7.5.4 Čas strávený na internetu a sociálních sítích

Tabulka č. 8

Délka trvání	na vesnici		ve městě	
méně než jednu hodinu	8	13,11 %	12	17,65 %
1 - 2 hodiny	23	37,70 %	18	26,47 %
2 - 3 hodiny	13	21,31 %	17	25,00 %
více jak 3 hodiny	17	27,87 %	21	30,88 %
Celkový součet	61	100,00 %	68	100,00 %

Graf č. 6

Výše uvedená tabulka a graf ukazují, kolik hodin ve všední den věnují děti internetu a sociálním sítím. Tady nejvyšší sloupec v grafu znázorňuje 37,70 % dětí z vesnice, které uvedly, že tráví na internetu 1–2 hodiny, tuto možnost zvolilo pouze 26,47 % dětí z města, ty naopak ve 30,88 % uvedly více jak 3 hodiny. Třetí nejčastější odpověď dětí z města i z vesnice byla 2–3 hodiny a nejméně z obou skupin uvedlo

variantu méně než 1 hodinu. Tyto výsledky opět potvrzují předpoklad, že děti z města uvedou, že tráví více času na internetu a sociálních sítích.

7.5.5 Zapojování do domácích prací

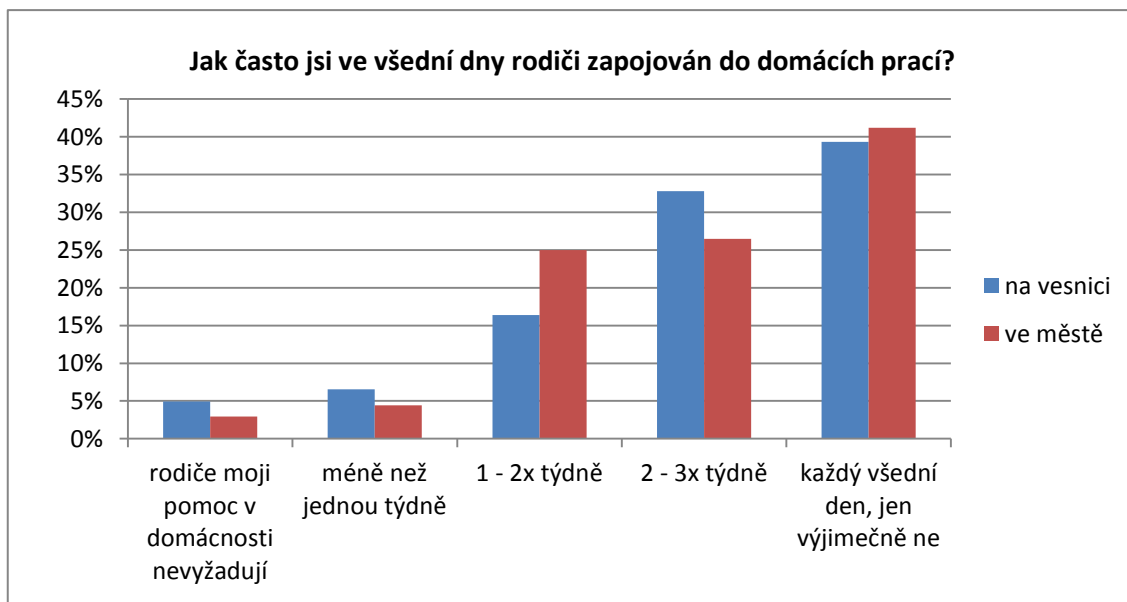
Tato kapitola bude obsahovat výsledky, jak často ve všední dny děti svými rodiči zapojovány do domácích prací a kolik času jim přibližně tato činnost v daný den zabere.

7.5.5.1 Všední dny v týdnu věnované domácím pracím

Tabulka č. 9

Četnost	na vesnici		ve městě	
	počet	procento	počet	procento
rodiče moji pomoc v domácnosti nevyžadují	3	4,92 %	2	2,94 %
méně než jednou týdně	4	6,56 %	3	4,41 %
1 - 2x týdně	10	16,39 %	17	25,00 %
2 - 3x týdně	20	32,79 %	18	26,47 %
každý všední den, jen výjimečně ne	24	39,34 %	28	41,18 %
Celkový součet	61	100,00 %	68	100,00 %

Graf č. 7

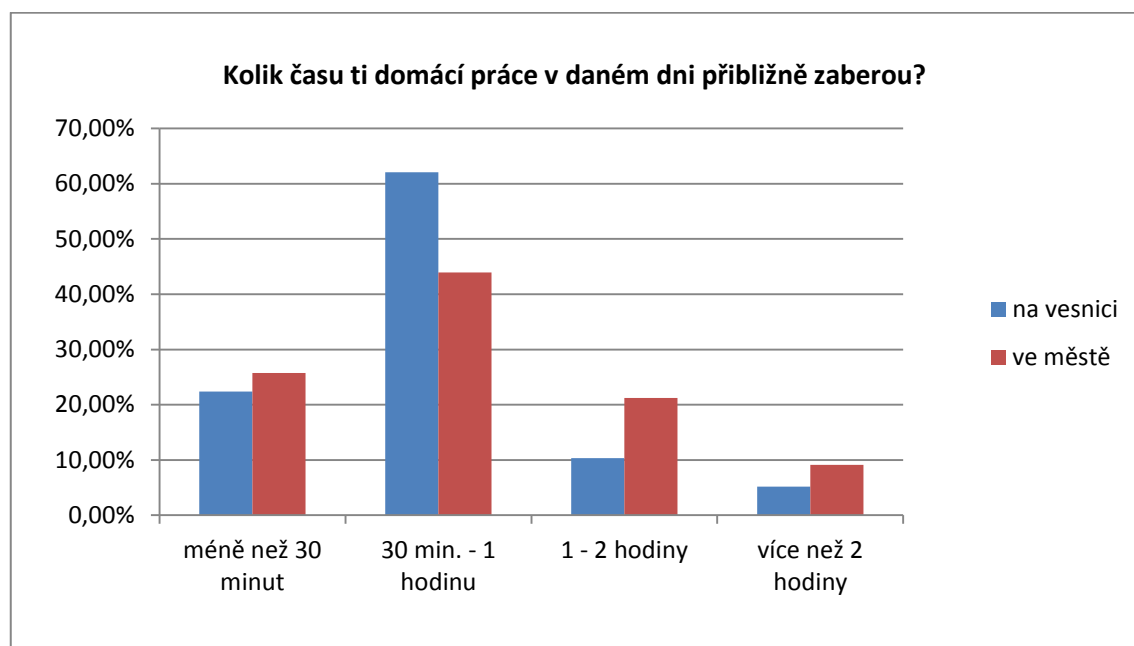
Výsledky u této otázky jsou opět poněkud překvapivé. Předpoklad, že děti z vesnice jsou ve všední dny více zapojovány svými rodiči do domácích prací, se v tomto případě spíše nepotvrdil. Výsledky jsou v tomto směru hodně vyrovnané. Nejčastěji uvedly děti z obou skupin, že jsou zapojovány každý všední den. Tuto možnost uvedlo 41,18 % dětí z města, o něco méně 39,34 % dětí z vesnice. Druhou nejčastější odpovědí obou skupin bylo 3–4x týdně, poté 1–2x týdně, méně než jednou týdně a nejméně uvedly děti z obou skupin, že rodiče jejich pomoc v domácnosti nevyžadují. Tuto možnost pro změnu uvedlo více dětí z vesnice 4,92 % oproti dětem z města 2,94 %.

7.5.5.2 Čas během všedního dne věnovaný domácím pracím

Tabulka č. 10

Délka trvání	na vesnici		ve městě	
méně než 30 minut	13	22,41 %	17	25,76 %
30 min. - 1 hodinu	36	62,07 %	29	43,94 %
1 - 2 hodiny	6	10,34 %	14	21,21 %
více než 2 hodiny	3	5,17 %	6	9,09 %
Celkový součet	58	100,00 %	66	100,00 %

Graf č. 8

Výše uvedený graf s tabulkou opět potvrzují předchozí výsledky a vyvracejí tak původní předpoklad. Nejčastěji děti z obou skupin uvedly, že jim domácí práce přibližně zaberou 30 min.–1 hodinu času v daný den. Tuto variantu zvolilo 62,07 % dětí z vesnice a 43,94 % dětí z města. Druhou nejčastější odpovědí obou skupin byla možnost méně než 30 minut. Poté obě skupiny volily možnost 1–2 hodiny, z toho více děti z města 21,21 % než děti z vesnice 10,34 %. Nejméně častá odpověď obou skupiny byla více než 2 hodiny. To uvedlo 9,09 % dětí z města a 5,17 % dětí z vesnice.

7.5.6 Povědomí rodičů kde a s kým tráví jejich děti volný čas

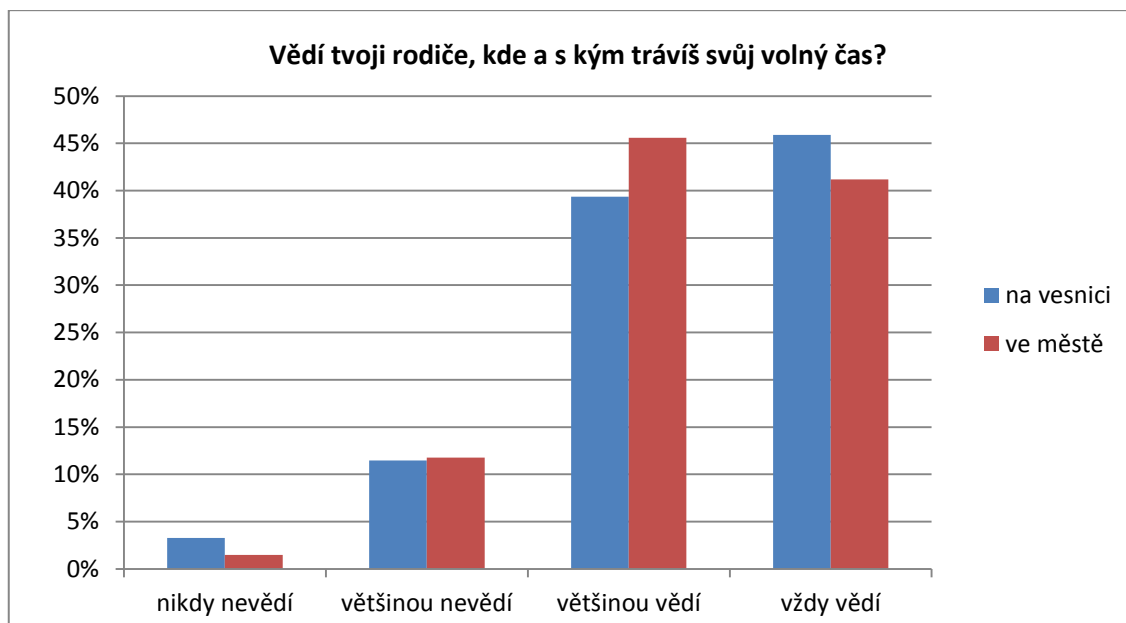
V této kapitole bude uvedeno, zda rodiče vědí, kde a s kým jejich děti tráví volný čas a také zda se rodiče znají s rodiči nejbližších kamarádů.

7.5.6.1 Vědí tvoji rodiče, kde a s kým trávíš svůj volný čas?

Tabulka č. 11

Odpověď	na vesnici		ve městě	
	počet	procento	počet	procento
nikdy nevědí	2	3,28 %	1	1,47 %
většinou nevědí	7	11,48 %	8	11,76 %
většinou vědí	24	39,34 %	31	45,59 %
vždy vědí	28	45,90 %	28	41,18 %
Celkový součet	61	100,00 %	68	100,00 %

Graf č. 9

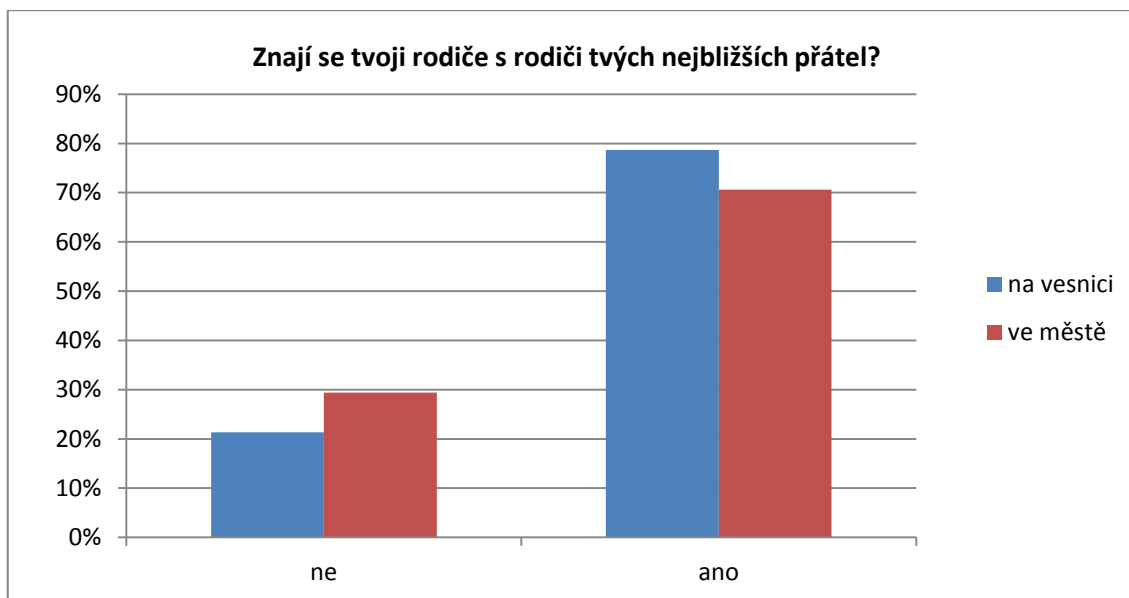
Při pohledu na tento graf jsou výsledky opět velmi vyrovnané. Největší procento 45,90 % dětí z vesnice uvedlo, že rodiče vždy vědí, kde a s kým tráví svůj volný čas, poté procenta u následujících možností postupně klesají, 39,43 % uvedlo, že rodiče většinou vědí, 11,48 % uvedlo, že rodiče většinou nevědí a 3,28 % uvedlo, že rodiče nikdy nevědí. Děti z města nejčastěji uvedly, že rodiče většinou vědí, konkrétně 45,59 %, poté 41,18 % uvedlo, že vždy vědí, 11,76 % uvedlo, že většinou nevědí a 1,47 % uvedlo, že nikdy nevědí. Na základě těchto výsledků lze potvrdit předpoklad, že děti z vesnice uvedou, že jejich rodiče mají větší přehled, kde a s kým tráví volný čas.

7.5.6.2 Znájí se tvoji rodiče s rodiči tvých nejbližších přátel?

Tabulka č. 12

Odpověď	na vesnici		ve městě	
	počet	procento	počet	procento
ne	13	21,31 %	20	29,41 %
ano	48	78,69 %	48	70,59 %
Celkový součet	61	100,00 %	68	100,00 %

Graf č. 10

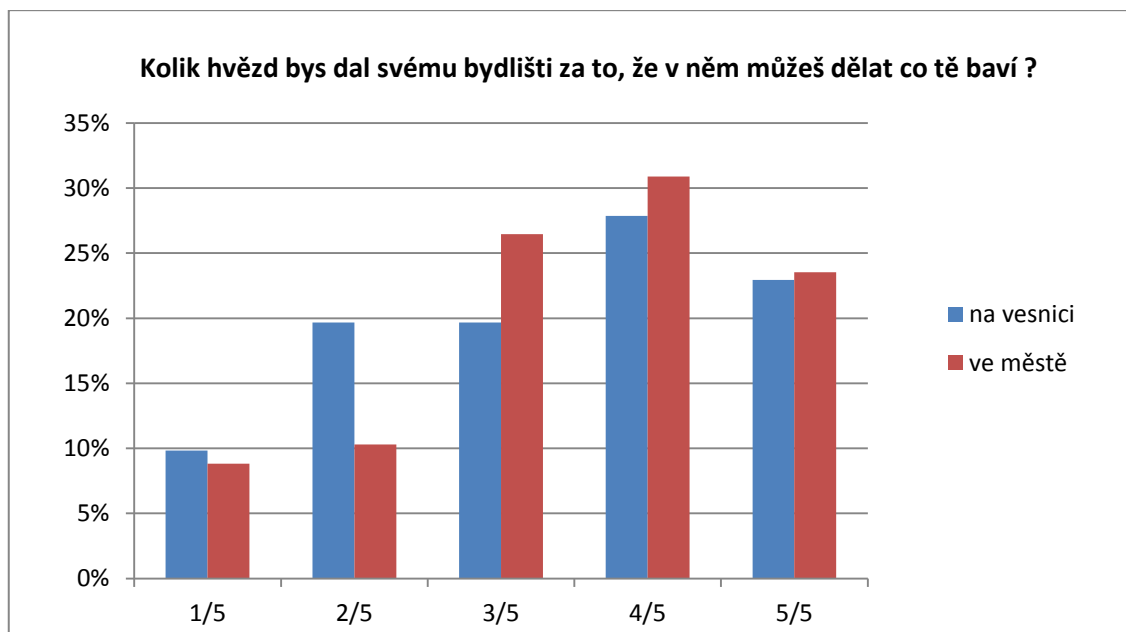
Výsledky na tuto otázku měly poukazovat na situaci anonymity ve městě a na pojem sousedství na vesnici a určitou měrou navazují na předchozí předpoklad. Přestože drobné rozdíly ve výsledných hodnotách lze na grafu vidět, obě skupiny dětí nejčastěji uvedly, že rodiče znají rodiče jejich nejbližších přátel, konkrétně tuto možnost zvolilo 78,69 % dětí z vesnice a 70,59 % dětí z města. Druhou možnost pak zvolilo pouze 21,31 % dětí z vesnice a 29,41 % dětí z města. Předpoklad do určité míry potvrdit lze.

7.5.7 Hodnocení místa bydliště

Tabulka č. 13

Počet hvězd	na vesnici		ve městě	
	počet	procento	počet	procento
1/5	6	9,84 %	6	8,82 %
2/5	12	19,67 %	7	10,29 %
3/5	12	19,67 %	18	26,47 %
4/5	17	27,87 %	21	30,88 %
5/5	14	22,95 %	16	23,53 %
Celkový součet	61	100,00 %	68	100,00 %

Graf č. 11

Když měli žáci ohodnotit své bydliště podle toho, jaké jim poskytuje příležitosti, aby mohly ve svém volném čase dělat, co je baví, většina z obou skupin dala svému bydlišti 4 hvězdy. U dětí z města tuto variantu zvolilo 30,88 %, z vesnice o něco méně 27,87 %. Druhé nejčastější hodnocení dětí z vesnice bylo 5 hvězd 22,95 %, toto hodnocení dalo 23,53 % dětí z města jako třetí nejčastější odpověď. Druhé nejčastější hodnocení dětí z města byly 3 hvězdy 26,47 %, poté 2 hvězdy 10,29 % a 1 hvězda 8,82 %. Děti z venkova pak ve stejném poměru 19,67 % zvolily 2 a 3 hvězdy a 9,84 % dalo 1 hvězdu. Zdá se tedy, že děti ve městě jsou s místem bydliště o něco více spokojenější než děti na vesnici, což se dalo předpokládat.

8 Diskuze

V této kapitole budou porovnány poznatky z teoretické části práce se získanými výsledky z praktické části.

Mnoho autorů se shoduje na přínosu zájmových činností na osobnostní vývoj dítěte a jeho socializaci. Hofbauer⁷⁰ píše, že jedním z faktorů, který se podílí na přihlašování dětí do zájmových kroužků, je i místo bydliště. Na tento fakt navazuje Čáp⁷¹, který uvádí, že důležitou podmínkou pro zapojení dětí a mládeže do zájmových aktivit jsou příležitosti k těmto činnostem. Pokud porovnáme nabídky organizovaných volnočasových aktivit ve městě a na vesnici, jednoznačně poskytuje více příležitostí město. Děti z vesnice často musejí za organizovanými aktivitami dojíždět do města, což může být časově i finančně náročnější. Z toho lze soudit, že děti z vesnice uvedou, že navštěvují méně zájmových kroužků než děti z města. Výsledky šetření tento předpoklad ale nepotvrdily.

Co se týká neorganizovaných volnočasových činností, Národního institutu dětí a mládeže⁷² došel k závěru, že způsob trávení volného času dětí a mládeže je do určité míry ovlivněn velikostí obce. Děti, které žijí v obcích do 5000 obyvatel, častěji volí neorganizované činnosti, jako například trávení volného času venku s přáteli a sportovním aktivitám. To se na základě odpovědí žáků potvrdilo jen velmi nevýrazně.

Pokud jde o činnosti, kterým se děti venku s kamarády věnují, Národní institut dětí a mládeže⁷³ poukazuje na souvislost s možnostmi, které jim dané okolí nabízí. Starší děti z větších měst tráví svůj volný čas s kamarády převážně v nákupních centrech, nebo venku na lavičkách, kde často jen posedávají, pozorují kolemjdoucí a povídají si. To se však u žáků z Jindřichova Hradce nepotvrdilo a většina dětí z města a okolních obcí odpověděla, že nejčastěji venku s kamarády chodí na procházky a povídají si. Druhou nejčastější odpovědí obou skupin bylo provozování nějakého

⁷⁰ Srov. HOFBAUER, B. Východiska, souvislosti, perspektivy. In HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 31.

⁷¹ Srov. ČÁP, J. Výchova a její aktuální otázky a možnosti psychologie při jejich řešení. In ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001, s. 295.

⁷² Srov. Hodnotové orientace dětí ve věku 6-15 let. *Národní institut dětí a mládeže MŠMT: Národní registr výzkumu o dětech a mládeži* [online]. 2011 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1310479648.pdf>. s. 78.

⁷³ Srov. Hodnotové orientace dětí ve věku 6-15 let. *Národní institut dětí a mládeže MŠMT: Národní registr výzkumu o dětech a mládeži* [online]. 2011 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1310479648.pdf>. s. 90

druhu sportu. Předpoklad, že děti z vesnice uvedou, že se venku s kamarády více věnují aktivnímu pohybu než děti ve městě, se nepotvrdil. Je ale pozitivním zjištěním, že i převážná část dětí z města upřednostňovala variantu aktivního pohybu.

Dalším výrazným tématem volného času dětí a mládeže jsou v současné době digitální média. Kraus⁷⁴ hodnotí média jako prostředek, který na jedné straně obohacuje život a rozšiřuje obzory, na straně druhé zahlcuje člověka podněty a narušuje tak jeho běžné fungování a biorytmy, navíc přispívá k pasivnímu a konzumnímu stylu života. Vztah k médiím se prohlubuje zejména u dětí ve věku 10 až 16 let. V tomto věku čím dál více propadají fenoménu digitálních médií, samostatně se pohybují na internetu, jsou aktivní na sociálních sítích, komunikují prostřednictvím digitálních aplikací a zábavu hledají ve formě her, filmů a hudby na internetu.⁷⁵ V případě používání internetu a sociálních sítí uvedlo 30,88 % dětí z města, že více jak 3 hodiny tráví ve všední den na internetu a sociálních sítích. Oproti tomu 37,70 % dětí z vesnice uvedlo, že se této činnosti věnují pouze 1–2 hodiny. Dalo by se tedy soudit, že městské děti mají k těmto činnostem o něco blíže, než děti z vesnice.

Zejména hraní počítačových her může být velkým problémem u dětí a mladistvých. Závislost na počítačových hrách již není nic neobvyklého a objevuje se u stále většího počtu dětí a mládeže.⁷⁶ V případě počítačových her uvedla největší část dětí z vesnice, že se této činnosti vůbec nevěnují. Naopak nejvíce dětí z města uvedlo, že hrají počítačové hry každý všední den.

Čáp⁷⁷ píše o rozdílech mezi městem a venkovem, které se vyznačují především životním stylem a způsobem trávení volného času. Na venkově hodně času zabírá péče o dům a zahradu a často jsou do těchto činností zapojovány také děti. Těchto prací jsou děti z města většinou ušetřeny a mají tak více času na zájmové činnosti nebo pasivní činnosti jako je např. sledování televize. Předpoklad, že děti z vesnice uvedou, že jsou častěji zapojovány do domácích, se v průběhu šetření nepotvrdil. Nejčastější odpověď dětí z obou skupin byla, že jsou rodiči zapojovány do domácích prací každý všední den.

⁷⁴ Srov. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014, s. 129.

⁷⁵ *Zdravé dětství ve světě digitálních médií: informace a inspirace pro rodiče a všechny, kdo pracují s dětmi a mládeží*. Přeložil Radomil HRADIL. Lelekovice: Franesa, 2020, s. 71.

⁷⁶ *Zdravé dětství ve světě digitálních médií: informace a inspirace pro rodiče a všechny, kdo pracují s dětmi a mládeží*. Přeložil Radomil HRADIL. Lelekovice: Franesa, 2020, s. 93–94.

⁷⁷ Srov. ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Prah: Karolinum, 1993, s. 267.

Stejně tak nejvíce dětí z obou skupin uvedlo, že jim tato činnost zabere zhruba 30min.– 1 hodinu.

Dalším rozdílem mezi městem a venkovem je často zmiňovaná anonymita versus pojem sousedství. Situaci anonymity ve městě popisuje ve svém díle Jandourek⁷⁸ a podobně o ní píše také Čáp⁷⁹. Ten porovnává situaci ve městě, kde se někdy neznají ani lidé žijící v jednom panelovém domě, oproti venkovu, kde se obvykle všichni navzájem znají a panuje zde proto větší sociální kontrola. Na tomto základě byl postaven i předpoklad, že děti z vesnice uvedou, že jejich rodiče mají větší přehled kde a s kým tráví volný čas. Tento předpoklad ale potvrzen nebyl a odpovědi obou skupin byly velmi podobné.

Závěrečnou otázkou bylo hodnocení místa bydliště v souvislosti s možnostmi pro trávení volného času, které dětem daná lokalita nabízí. Němec⁸⁰ ve svém díle zmiňuje, že děti z menších obcí nemají tolik příležitostí realizovat se ve svém volném čase, oproti dětem z města mají ale snadnější přístup do krajiny, který vybízí k různým aktivitám v přírodě. Tady děti z města i vesnice hodnotily velmi podobně. O něco lepší hodnocení volily děti z města, dalo by se tedy soudit, že s mírným rozdílem jsou v rámci příležitostí k oblíbeným volnočasovým aktivitám spokojenější s místem bydliště děti z města. Předpoklad se v tomto případě potvrdil.

⁷⁸ JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál, 2003, s. 197.

⁷⁹ Srov. ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993, s. 267.

⁸⁰ NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002, s. 117.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo přiblížit téma volného času, zaměřit se na trávení volného času žáků druhého stupně základní školy a porovnat rozdíly v odpovědích dětí žijících ve městě a na vesnici. Na základě výzkumného šetření posoudit teoretické předpoklady týkající se vlivu místa bydliště na způsob trávení volného času dětí staršího školního věku.

Teoretická část práce obsahuje základní informace k pojmu volný čas a popisuje specifika volného času dětí a mládeže. Dále jsou zde popsány aktivní a pasivní formy trávení volného času a uvedeny prostory a zařízení, které dětem nabízejí možnost organizovaných i neorganizovaných volnočasových aktivit. Podstatná část je věnována pojmu prostředí se zaměřením na lokální prostředí a charakterizováno prostředí městské a venkovské. Zde je upozorněno na rozdíly, které jsou pro dané lokality specifické. V neposlední řadě je pozornost věnovaná digitálním médiím. V této kapitole je charakterizován pojem digitální média a uvedeny přínosy i rizika spojená s používáním digitálních médií. Závěr teoretické části popisuje vývojová specifika žáka staršího školního věku.

Praktická část práce je založena na předpokladech vycházejících z teoretické části. Prostřednictvím vytvořeného dotazníku, který byl distribuován na dvou základních školách, byla získána data, která byla následně vyhodnocena. Podstatné je zmínit, že celé výzkumné šetření doprovázelo dění spojené s šířením nemoci COVID-19. Pandemická situace a vyhlášení nouzového stavu představovalo pro výzkum velká úskalí a zásadně ovlivnilo sběr dat. Díky vydaným vládním opatřením, která omezila provoz základních škol, byla předčasně ukončena distribuce dotazníků, což mělo vliv na celkový počet respondentů.

Výsledky šetření byly v některých případech překvapující. Zejména v oblasti zájmových kroužků, kdy 30,88 % dětí z města uvedlo, že žádný kroužek nenavštěvují. Druhou nejčastější odpovědí dětí z města byly 2 kroužky. Děti z vesnice nejčastěji volily 1 kroužek a druhou nejčastější odpovědí byly 2 kroužky. Přestože jsou pro žáky z města zájmové kroužky dostupnější, zřejmě volí jinou formu volnočasových aktivit. To by potvrdzovaly výsledky týkající se neorganizovaných aktivit venku s kamarády.

Na otázku, jak často chodí ve všední dny ven s kamarády, odpovědělo 47,06 % dětí z města a 45,90 % dětí z vesnice 1–2x týdně, což byla u obou skupin nejčastější odpověď. Je však známo, že s věkem dětí angažovanost v zájmových kroužcích postupně klesá a významně stoupá vliv vrstevnických skupin. S upevňováním specifických zájmů se počet kroužků snižuje, zůstávají pouze 1 až 2 oblíbené zájmové činnosti a místo bydliště v tom zřejmě nehraje významnou roli.

V případě digitálních médií, jako je internet a sociální sítě, uvedlo největší procento dětí z města, že tráví ve všední dny na internetu a sociálních sítích více jak 3 hodiny. Nejčastější odpověď dětí z vesnice byla 1–2 hodiny. V případě hraní počítačových her pak největší procento dětí z města uvedlo, že hrají počítačové hry každý den. Oproti tomu děti z vesnice nejčastěji odpovídaly, že se této činnosti vůbec nevěnují, což potvrdilo daný předpoklad. Nutno dodat, že určitá počítačová gramotnost je v současné době téměř nepostradatelná, stále zde ale zůstávají rizika spojená se závislostí na počítačových hrách, internetu a sociálních sítích. Proto je důležité tyto pasivní činnosti držet v určité přijatelné míře.

Velmi podobné odpovědi uváděly děti z města a z vesnice u otázek týkajících se zapojování do domácích prací. Zde se ukázalo, že děti ve městě se podílejí na domácích pracích ve stejné míře jako děti na vesnici. To považuji za pozitivní zjištění. Zapojování dětí do chodu domácnosti je jistě důležitý prvek ve výchově.

Velké rozdíly se nepotvrdily ani u otázek zaměřených na povědomí rodičů o tom, kde a s kým jejich děti tráví volný čas. Opět zde děti z obou skupin odpovídaly velmi podobně. Na základě zvolených odpovědí rodiče dětí ve městě stejně jako rodiče dětí na vesnici znají rodiče nejbližších přátel svých dětí. Co se týká anonymity ve městech, patří zřejmě Jindřichův Hradec mezi menší města, kde mají lidé potřebu se navzájem znát, obzvláště když je pojí přátelství jejich dětí.

V hodnocení místa bydliště volily děti z města častěji vyšší počet hvězd, oproti dětem z vesnice. Očekávaný předpoklad se tedy v určité míře potvrdil. Rozdíly však nejsou tak zásadní a dalo by se soudit, že i když vesnice nenabízí takové možnosti organizovaných volnočasových aktivit, snadnější přístup do krajiny a blízkost přírody jim to vynahrazuje.

Předpoklady, které byly stanoveny, se potvrdily především v oblasti digitálních médií a počítačových her, v ostatních oblastech se předpoklady spíše nepotvrdily, nebo byly rozdíly v odpovědích dětí z města a z vesnice velmi podobné.

Nutno dodat, že výsledky šetření jsou z části ovlivněny relativně nízkým počtem respondentů a z části mohla mít na odpovědi žáků vliv situace spojená s šířením nemoci COVID-19, kdy vyhlášení nouzového stavu a vládní opatření velmi významně zasahovala do života dětí a mládeže včetně jejich volného času. Děti tak mohly za tohoto stavu volit jiné odpovědi, než by tomu bylo v době před vypuknutím pandemie.

Seznam použitých zdrojů

Použitá literatura:

BLAŽEK, B. *Venkovy: Anamnéza, diagnóza, terapie*. Brno: Era, 2004, ISBN 80-86517-90-X.

ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-534-3.

ČÁP, J., MAREŠ, J., *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.

HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0030-7.

HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. 2. přeprac. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7290-471-6.

HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-7290-128-1.

HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.

JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál, 2003, ISBN 80-7178-749-3.

KNOTOVÁ, D. a kol. *Úvod do sociální pedagogiky: studijní texty pro studenty oboru sociální pedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, ISBN 978-80-210-7077-6.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0643-9.

KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada, 2010. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-2456-0.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1284-0.

MITCHELL, William J. *E-topia: život ve městě trochu jinak*. Praha: Zlatý řez, c2004. ISBN 80-902810-3-6.

NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-012-3.

PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-666-6.

PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.

SAK, P.; SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda servis, 2004. ISBN 80-86320-33-2.

SLEPIČKOVÁ, Irena. *Sport a volný čas*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0044-7.

SPITZER, M. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. Brno: Host, 2014. ISBN 978-80-7294-872-7.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. dopl. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VOLEK, J., JIRÁK J., KÖPPLOVÁ, B. Mediální studia: východiska a výzvy. *Mediální studia*. Praha: Syndikát novinářů ČR, 2006, I., 1., s. 12-25, 101 s. ISSN 1801-9978.

Zdravé dětství ve světě digitálních médií: informace a inspirace pro rodiče a všechny, kdo pracují s dětmi a mládeží. Přeložil Radomil HRADIL. Lelekovice: Franesa, 2020. ISBN 978-80-88337-16-4.

Internetové zdroje:

Hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let. *Národní institut dětí a mládeže MŠMT: Národní registr výzkumu o dětech a mládeži* [online]. 2011 [cit. 2021–03–08]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1310479648.pdf>.

MŠMT. *Volný čas a prevence dětí a mládeže*. 1. vyd. [online] Praha: Čihák, 2002 [cit. 2021-02-07]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/7327_1_1/.

ROZEHNAL, A. Elektronická média. In: *Právní prostor* [online]. Poslední aktualizace 26. 5. 2016 [cit. 2021-02-07]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/elektronicka-media>.

Přílohy

Dotazník

Milí žáci,

jmenuji se Eva Beníčková a píši bakalářskou práci na téma: „Trávení volného času žáků základních škol žijících ve městě a na vesnici“.

Prosím vás o vyplnění tohoto dotazníku. Dotazník je anonymní a výsledky použiji pouze pro svoji bakalářskou práci.

Vyberte vždy pouze jednu z možností.

Děkuji za váš čas a pomoc.

1. Jakého jsi pohlaví?

- chlapec
- dívka

2. Kde bydlíš?

- ve městě
- na vesnici

3. Do kolikáté chodíš třídy?

- 6.
- 7.
- 8.
- 9.

4. Kolik navštěvuješ zájmových kroužků?

- žádný
- 1
- 2
- 3
- 4

5. Jak často chodíš ve všední dny ven s kamarády/ kamarádkami?

- méně než jednou týdně
- 1 - 2x týdně
- 3 - 4x týdně
- každý všední den, jen výjimečně ne

6. Co nejčastěji venku s kamarády/ kamarádkami děláte?

- chodíme na procházky a povídáme si
- hrajeme fotbal nebo jiný sport, jezdíme na kole, koloběžce a podobně
- hrajeme hry na mobilu nebo koukáme na internet v mobilu
- nechce se nám většinou nic dělat, tak posedáváme na oblíbených místech
- něco jiného, uveď co...

7. Jak často trávíš ve všední dny svůj volný čas hraním her na počítači nebo na herní konzoly?

- této činnosti se nevěnuji
- méně než jednou týdně
- 1 - 2x týdně
- 3 - 4x týdně
- každý všední den, jen výjimečně ne

8. Pokud hraješ hry na počítači nebo herní konzoly, kolik času tomu v daný den přibližně věnuješ?

- méně než jednu hodinu
- 1 - 2 hodiny
- 2 - 3 hodiny
- více než 3 hodiny

9. Kolik hodin ve všední den trávíš na internetu a sociálních sítích?

- méně než jednu hodinu
- 1 - 2 hodiny
- 2 - 3 hodiny
- více než 3 hodiny

10. Jak často jsi ve všední dny rodiči zapojován do domácích prací?

- rodiče moji pomoc v domácnosti nevyžadují
- méně než jednou týdně
- 1 - 2x týdně
- 2 - 3x týdně
- každý všední den, jen výjimečně ne

11. Pokud s domácími pracemi pomáháš, kolik času ti tyto činnosti v daný den přibližně zaberou?

- méně než 30 min.
- 30 min. – 1 hodina
- 1 – 2 hodiny
- více než 2 hodiny

12. Vědí tvoji rodiče, kde a s kým trávíš svůj volný čas?

- vždy vědí
- většinou vědí
- většinou nevědí
- nikdy nevědí

13. Znají se tvoji rodiče s rodiči tvých nejbližších přátel?

- ano
- ne

14. Kdyby si měla ohodnotit počtem hvězd, do jaké míry máš v místě bydliště příležitosti dělat ve volném čase, co tě nejvíc baví, co máš rád/a, kolik hvězd bys za to svému městu nebo vesnici udělil?

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5